

LIGET

2018-4
április

TARTALOMJEGYZÉK [XXXI. évfolyam 4. szám]

Z. Karvalics László A MONOLOGIZÁLÓ ROBOTTÓL	4
A PLANETÁRIS ÁDÁMIG	
SZÁZ ÉVE MÁR	
Victor András SPANYOLNÁTHA	12
Cselik Ágnes MENEKÜLŐK	28
Kapitány Máté A SISAKKÉSZÍTŐ	30
Mészáros Blanka A VENDÉG	36
Ács József A PUSZTULÁS SOROZATGYÁRTÁSA	48
Birtalan Ferenc RINGATÓ	59
Handi Péter GYÁSZ	61
V. Buzás Andrea SZÉP VAGY, MAMA!	65

Kállay Kotász Zoltán KENYÉR	75
Mikus Anikó GYÜTTMENT	78
Kovács Asztrik EGY FÉLIG LEPUKKANT VÉCÉBEN	91
Z. Karvalics László HERMÉSZ FULLÁNKJA	94
S. Nagy Katalin ALBERTO GIACOMETTI ÖNARCKÉPEI	103
Bíró Béla HUSZONEGYEDIK SZÁZADI MESTER	117
Csillag Tamás HÉTFŐ	129

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Szerkesztők | Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Z. Karvalics László

A MONOLOGIZÁLÓ ROBOTTÓL A PLANETÁRIS ÁDÁMIG

EGY MAJD FÉLSZÁZ ÉVES ESSZÉ NYOMÁBAN

2018-04-13 | **ESSZÉ**

Egyáltalán nem mindegy, hogy Epikurosz mikor is ajánlotta kortársainak, de főleg a szellem embereinek életstratégiaként a visszavonultságot, a távolmaradást a közélettől: a Nagy Sándor halálát követő, belviszályokkal, rabszolgalázadásokkal vérzivatarossá lett korban, szüleinek kivégzése után.

Ehhez az időszakhoz természetesen nem lehet hasonlítani 2018 áprilisának Magyarországot, hiszen a létünket és kultúránkat fenyegető apokaliptikus veszélyek és a nemzetünkkel szemben összeesküdő világszervezetek kizárólag azok elméjében léteznek, akik ezt a fantomképet megkonstruálták. Meg azokéban, akik bármilyen hazugsággal illusztrálni és hitelesíteni igyekeztek ezt a szürreálisan eltorzított alternatív valóságot, hogy minél jobban terjedjen az üzenet, s végül azokéban, akik a kétség szikrája nélkül átvették és a maguk képére formálták mindezt.

a rendíthetetlen nyugalom

Epikurosz tudta, hogy „*hamis vélemény útján értéktelen szükséglet keletkezik*”, s mi is tudjuk, hogy információs bűnökből kovácsolt talapzatra nem építhető

semmiféle, morálisan is elfogadható kormányzás. De vajon ilyen körülmények között működőképes lehet-e az ataraxia, a rendíthetetlen nyugalom? Aki csak a kertjéből szemléli a történelmet, amely éppen végbemegy körülötte, az kétségkívül megtagadja a humanizmus eszményét. De vajon mi számít tettek, ami a közéleti mezőn kívül születik? Ha valaki posztolja Vörösmarty 1846-os *Országháza* című versét, hogy az „*ezzé lett magyar hazátok*” záró sor előtti strófákból bontsa ki a közös élményt? (A költő szavaival: amikor már azt hittük, hogy vérontó harcok után leszállt a béke, hogy hazánk anyaként ölel keblére minket, szenny, gyász és rút ferdítés közepette milliók gyűlölnék és dacolnak, járnak dobszóra szavazni, s a nemzetnek nem marad más, csak tompa, zsibbadt fájdalom).

*

Az óbudai hegyoldalba nem kúszik fel a plakáttépkedések zaja, a korteskórusok kakofóniája. Az iparszerűen érkező kormánypárti SMS-ek sem zavaróak annyira, hogy ne lehetne követni József Attilát a legnehezebb napok során: „*a működésben van a nyugalom*”. Igaz, ezt nem papírhalom, hanem digitális karaktertömeg tükrözi, de a sok olvasás stimmel: egy készülő nagyobb munkámhoz lapozgatom a négy éve, pátriárkai korban elhunyt Jaroslav Krejčí (1916–2014) három, angolul megjelent könyvét.

A Monarchia egyik utolsó szülötte regénybe illő életútja és rendkívül eredeti történet-szociológiai munkássága okán már régóta nagyobb figyelmet érdemelne a magyar társadalomtudományi gondolkodásban – különös tekintettel arra, hogy sajátos civilizáció-fogalma és a történelem struktúraképző és struktúra-átalakító logikájáról írott munkái számos előképét hordozzák ünnepezt mai történelem-elméleti rendszerezéseknek.

Ám hirtelen valami egészen váratlanba szaladok magyar nyelvű Krejčí-szövegekre vadászva a weben. A szocialista Csehszlovákiából hosszú börtönévek után Angliába emigráló Krejčí tollából, immár brit egyetemi professzorként közölt érdekes írást az *Internationale Dialog Zeitschrift* 1970/4-es száma (*Der monologische Robot als*

Gefahr), amelyre az erdélyi Korunk igényes szerkesztői olyannyira felfigyeltek, hogy 1971/3-as számuk Látóhatár rovatának 487–488. oldalán egy magát még névbetűivel sem azonosító munkatárs ihletetten tömör összefoglalását adta a gondolatmenetnek.

Ebben a magyar nyelvű tolmácsolásban minden gondolat olyan, mint egy aforizma a Bölcsességek Könyvéből, és ezeket összefűzve borzongató, egészszé szerveződő láttelepet kapunk, amelyben nemcsak a Múlt, hanem a Jelen minden árnyéka is benne rezeget. Valódi gondolatrégészeti szenzáció, amely méltó, hogy szinte teljes terjedelmében, eredetiben idézzük (kizárólag a tördeléssel és egy apró kihagyással átalakítva):

„Az autonómiáját elvesztő ember robottá válik, a monologizáló robot pedig e típus riasztó válfaját képviseli.

Mi jellemzi e sajátos robotember modelljét? A monológ a politikai és ideológiai narcizmus kifejezése. A párbeszédre képtelen ember csak önmagára és önmagába tekint, képtelen viszont saját tevékenységének és nézeteinek önkínzó elemzésére.

Démoni hatalomvágy fűti. Türelmetlen mások felfogásával szemben, és híján van az autonóm személyiségnek.

megsemmisíti önmagát

A monológ mint magatartás összeegyeztetetlen az önmeghatározó személyiségalkítással, s éppen ezért a nem-autentikus emberi lét hordozója. A monologizáló robot

csak reagálásra képes, és megsemmisíti önmagát mint önalakító alanyt. Abszolút felelősséget igényel önmaga fölött, létszükségletei közé tartozik az elnyomás és a túlerő.

A monologizáló dogmatikus értelem úgy érzi, hogy egyedül ő jogosult megteremteni a regnum hominis igazi birodalmát, e küldetésében pedig kizárólagos letéteményese a fetiszált Abszolút Eszmének. A dialektikus értelem – e monologizáló ráció ellentéte,

s mint ilyen, sohasem abszolút fogalmakban fejezi ki a világot. A ratio dialectica felszabadítja önmagát minden fetisizmus alól.

... Ez a típus mindig előnybe helyezi az epigonizmust az eredetiséggel szemben, fontosabb számára a csatlakozás, mint a kezdeményezés. A monológ fanatikussá teszi az embert, és akadályozza humánus felszabadulását a dialógus jegyében. Képviselői meg vannak arról győződve, hogy ők minden érték őrzői, rajtuk kívül pedig nincs semmi.

Képtelenek arra, hogy olyan kérdésekben döntsenek, amelyek még eldöntetlenek; ők a tekintély-elv megszállottjai. Elutasítanak minden önállóságot, és közegi ellenállást tanúsítanak ama felfogással szemben, amely az emberi mikrokozmoszt egyszeri, felcserélhetetlen értéknek tekinti.

A monologizáló robot az alárendeltség foglya, ő – az abszolút alattvaló – alkalmatlan és képtelen a szabadságra. Csupán az ajándékba kapott szabadságot tudja élvezni, az autentikus szabadság ugyanis a választásban, az alkotó tettben nyilvánul meg”.

*

Akkor újra: mi az alkotó tett? Krejčí például látott esélyt arra, hogy a párbeszédbe a monologizáló robotokat is sikerüljön bevonni. A dialógusban egyenesen a humanista elv kiterjesztését látta: „*az új planetáris Ádám a dialógusban születik, annak feszültségében izmosodik*”.

Krejčí ugyanis nem követte el azt a hibát, amit Morus Tamás 1532-es tévedése óta mindazok, akik rosszul értelmezték a dialógus szót. Valójában duológusról kellene beszélni, a dia- előtag ugyanis nem a kettőt, hanem *az átvitel mozzanatát* fejezi ki.

túloz és téved

Ugyanakkor William Safire (1929–2009), aki a dialógus félreértelmezésének vitriolos kritikáját adta 1984-ben, a New York Times Magazin nyelvi rovatában, túloz és téved, amikor azt állítja, nincs értelme szóteremtéssel kifejezni, ahogy egyre többen érintettek a dialógusban.

Valójában egyedül annak nincs értelme, hogy a számosságot egészen pontosan adjuk meg: a négy főnél (a quadrilógusnál) nem is lép tovább senki, mert nyilvánvaló, hogy egy ponton túl minden *multilógus* (multilogue – sokak párbeszéde sokakkal). Épp a közösségi média világában látjuk ennek az elvnek az érdekes, bár furcsa korlátokkal megvalósuló gyakorlatát.

A különösen nagy méretre utaló *megalógus* (megalogue) pedig Safire-nál csak egy gonosz szójáték (a babble of a million rabble – a csőcselék demagóg fecsegése), miközben például Amitai Etzioni politikafilozófiájában a közösségekből felépülő közösségek tagjainak dialógusa a közös (morális) értékek megkonstruálásáért. És még a googológusnak (googologue) is van értelme, amivel Safire szintén élcélődik. A ritkán használt *googol* szóval a felbecsülhetetlenül nagy számot fejezik ki a

matematikusok[1], és valóban, amiként az idegsejtek lehetséges kapcsolatainak száma meghaladja az univerzumot alkotó elemek számát, úgy éri el ugyanezt a nagyságrendet az emberiséget alkotó valamennyi egyed között végbemenő lehetséges jelentéscserék elvi száma. A googológus tehát valóban Krejčí planetáris Ádámjáról szól: ha az emberré válás során a dialógus csak az 50–70 fős kisközösség többi tagjára vonatkozott, akkor ma a párbeszéd potenciális tere tényleg az egész bolygó, annak valamennyi emberével. Ez az a dimenzió, amelybe „a monologizáló dogmatikus értelem” retteg behatolni, s mindent elkövet, hogy démonizálja.

S persze így a robot-ember Epikurost sem értheti, aki a vesekő okozta irtózatot görcsöktől forró vizes kádba menekülve is arra kéri egyik tanítványát, haldoklása közben, hogy a másik tanítvány magára maradt gyermekeit istápolja. A filozófus ugyanis tudta, hogy amiben a bölcsesség részesíthet minket, azon jószágok közül a legértékesebb a barátság, mely *„minden reggel körbejárja a világot, hogy felébressze az embereket, s azok kölcsönösen szerencsét kívánjanak egymásnak.”*

[1]A googol a 10^{100} , vagyis a tíz szexdecilliárd egyedi elnevezése: ha leírnánk, az 1-es számjegy után száz nulla állna. Egy kilencéves fiúcskától származik: Milton Sirotta egy amerikai matematikus unokaöccse volt, aki 1938-ban nevezte el a végtelennél kisebb, mégis elképesztően nagy valószínűségű számot ekképpen. Ebből származik amúgy a Google elnevezés is, egy véletlen tévesztésnek köszönhetően. S valóban, a szám azt is jól kifejezi, hogy a neuronokhoz és az emberekhez hasonlóan a digitális objektumok közti összekapcsolódások lehetséges és valószínű száma is ugyanezt a nagyságrendet ostromolja.

kép | shutterstock.com

Victor András

SPANYOLNÁTHA

[SZÁZ ÉVE MÁR]

2018-04-01 | **ESSZÉ, SZÁZ ÉVE MÁR**

„Az Élet él, és élni akar”, idézhetjük Ady sorát – s valóban: nemcsak a beteg akar élni, hanem a kórokozó is, hisz nem az a „célja”, hogy valakit megbetegítsen, hanem hogy ő éljen. Ha megfertőz egy baktérium, s beteg leszek, a baktérium – a káromra – sokasodik, szaporodik; él és virul. Ilyen az egész ökológiai rendszer. Így alakult az évmilliárdos evolúció során: mindig keresi, s kedvező esetben meg is találja a módját, hogy életben maradjon, szaporodjon. A Földön millió és millió fajta élőlény él egymással, a talajjal, a vízzel, a levegővel. Az együttélés sokféle formát ölthet. Lehet – s ez a leggyakoribb –, hogy két élőlény (két faj vagy két egyed) kikerüli a konfliktust, nem vetélkedik a másikkal. Ezt úgy érik el, hogy más erőforrásokat használnak az életükhöz. „Elvannak” egymás mellett. Lehet, hogy kölcsönösen hasznosak egymás számára (ez a szimbiózis). De gyakori a vetélkedés vagy akár a kemény harc is.

nem zavarjuk egymást

Baktériumból is létezik mindegyik típus. A legtöbb baktériumfajjal (kb. 50%-kal) „nem zavarjuk” egymást. Vannak, amelyekkel az evolúció folyamán „megtanultunk” egymás hasznára lenni (ilyen a baktériumok kb. 45%-a). S végül előfordulnak a mi kárunkra szaporodók, betegségeket okozók (de ez csak a baktériumok 5%-a).

Elméleti biológusok szerint a halált okozó baktérium valamilyen értelemben „hibás programú”, hiszen elpusztítja saját lakóhelyét, „maga alatt vágja a fát”. Ezért ritkák, és általában ilyenkor az is kimutatható, miért éri meg a baktériumnak, hogy tönkretégye az élőhelyét. Sokkal gyakoribbak azok, amelyek csak legyengítik a gazdaszervezetet. Így csökken a védekező képessége, ezzel megnő a kórokozó behatolásának és elszaporodásának esélye, de továbbra is rendelkezésre áll a „lakóhely”.

nem egyszer kell megnyerni

Mi, emberek is ilyenek vagyunk. Bennünk is működik az életösztön. Keressük a módjait – mi már nemcsak a természetes, hanem a mesterséges módjait is –, hogy élhessünk, s minél teljesebben éljünk. Védekezünk a kórokozók ellen; irtjuk a gyomokat és a termést károsító rovarokat; lehetőség szerint távol

tartjuk magunktól az egereket, patkányokat, legyeket, csótányokat, szúnyogokat... De legyünk tudatában, hogy ez nem olyan küzdelem, amelyet egyszer kell megnyerni, de akkor nagyon. Mert a gyomok, az egerek és a szúnyogok is élni akarnak. És előbb-utóbb többnyire megtalálják a módját, hogy – minden igyekezetünk ellenére – éljenek.

*

Ennek a 100 évvel ezelőtti fotónak a címe: „Spanyolnátha egy amerikai hadikórházban”.

A spanyolnátha az emberiség történetének legtöbb áldozatot szedő járványa volt. A Föld teljes lakosságának mintegy 2–4 százalékát betegítette meg. Több áldozatot követelt, mint az egész első világháború, vagy mint a középkori pestisjárványok. Mindenhol tombolt. Az USA-ban több mint félmillió, Európában kétmillió, Indiában 17 millió volt a halottak száma. 50 és 100 millió közé teszik a halálos áldozatok együttes számát.

Már 1917 vége felé is voltak gyanús jelek, de 1918 tavaszán robbant a járvány. A Public Health Report (USA) 1918 májusában jelezte, hogy súlyos a helyzet. A fertőzés hihetetlen gyors terjedését elősegítette, hogy a háborúban legyengült a lakosság, túlterhelt volt az egészségügyi szolgáltatás, s az ide-oda utazó katonák hozták-vitték magukban a kórokozót. Pl. a franciaországi Étaples kikötője – ahova ezrével érkeztek, majd utaztak tovább a katonák, száz különböző helyre – biztosan az egyik fő terjesztő góc volt. Ugyanekkor Spanyolországban már több millióan megbetegedtek. De hamarosan a fertőzött országok sorába kerültek a mai Benelux államok, Skandinávia; és még Nyugat-Afrika is (ahova angol hadihajó vitte a kórt).

Súlyosbította a helyzetet, hogy az 1918 tavaszi járvány nyárra csendesedett ugyan, de nem csengett le, és ősszel újra erőre kapott. Az 1919-es hullám pedig még súlyosabb lett.

Valójában a „spanyolnátha” nem nátha volt, hanem influenza. Az *influenza A vírus* okozta.

a következő vírusnemzedék

A vírusok integráns részei a Föld élővilágának, mégis nehezen eldönthető, hogy egyáltalán élőlénynek tekinthetők-e. Szervezetük ugyanis a sejt szerkezet

szintjét sem éri el. Lényegében csak a tulajdonságaik kialakításáért, vagyis testük felépítéséért felelős örökítőanyagból állnak (ami a legtöbb vírus esetében RNS, de vannak DNS-vírusok is), valamint olyan fehérjeburokból, amely bejuttatja ezt az örökítőanyagot egy sejtbe. A bejutott örökítőanyag beépül a gazdasejt saját örökítőanyagába, ezért a megfertőzött gazdasejt innentől vírust is „gyárt” – vagyis szaporít –, s így hozza létre a következő vírusnemzedéket. A vírusok tehát az életjelenségek közül csak tulajdonságaik továbbörökítésére képesek, arra is csak egy igazi sejt „segítségével”.

Nevüket a hatásuk alapján kapták: *virus* (latin) = ‘méreg’. Innen ered a *virulens* szó is, amely elsődlegesen ‘mérgező’ jelentésű, általánosabb értelemben ‘életerős, hatékony’.

A vírusfajták száma valószínűleg meghaladja a milliót, de egyelőre csak néhány ezerről van pontos tudomásunk. Elsősorban az embert és a gazdasági állatokat, növényeket megfertőző típusokat ismerjük. Például a bányahimlő, rubeola, kanyaró, mumpsz, járványos gyermekbénulás, herpesz, hepatitisz B, AIDS, sárgaláz, HPV (humán papilloma vírus), veszettség.

Az utóbbi években hírhedtté vált az Ebola, amely a Kongói Demokratikus Köztársaságban található Ebola folyóról kapta nevét. Az első – akkor még nem nagyon súlyos – járványt 1976-ban azon a vidéken okozta, de igazán a 2015–2016-os nyugat-afrikai járvány miatt lett ismert: akkor több mint tízezren haltak meg. (Egyébként a járvány az USA-t sem kerülte el.)

Az Ebola eleinte a vírusfertőzések hagyományos tüneteivel jelentkezik (láz, izomfájdalmak), később kialakulnak a „vérzéses lázra” jellemző tünetek (véres hasmenés, hányás, fokozott vérékenység), végül a belső szervi bevérzések miatt vérkeringési sokk alakul ki. Gyógyítása egyelőre csak mérsékelten eredményes; bár már sikeresen teszteltek Ebola-ellenes védőoltásokat. A betegek halálozási aránya 50–90 százalék körüli.

*

Ma már tudjuk, hogy az evolúció folyamatában is kiemelkedően fontos szerepe volt és van a vírusoknak, mert általuk lehetséges a fajok közötti (ún. horizontális) génátadás. A bejutó vírus bevihet magával a gazdasejtbe olyan géneket, amelyek más növény vagy állatfajra jellemzőek. Ezt használjuk ki, amikor például génmanipulációs

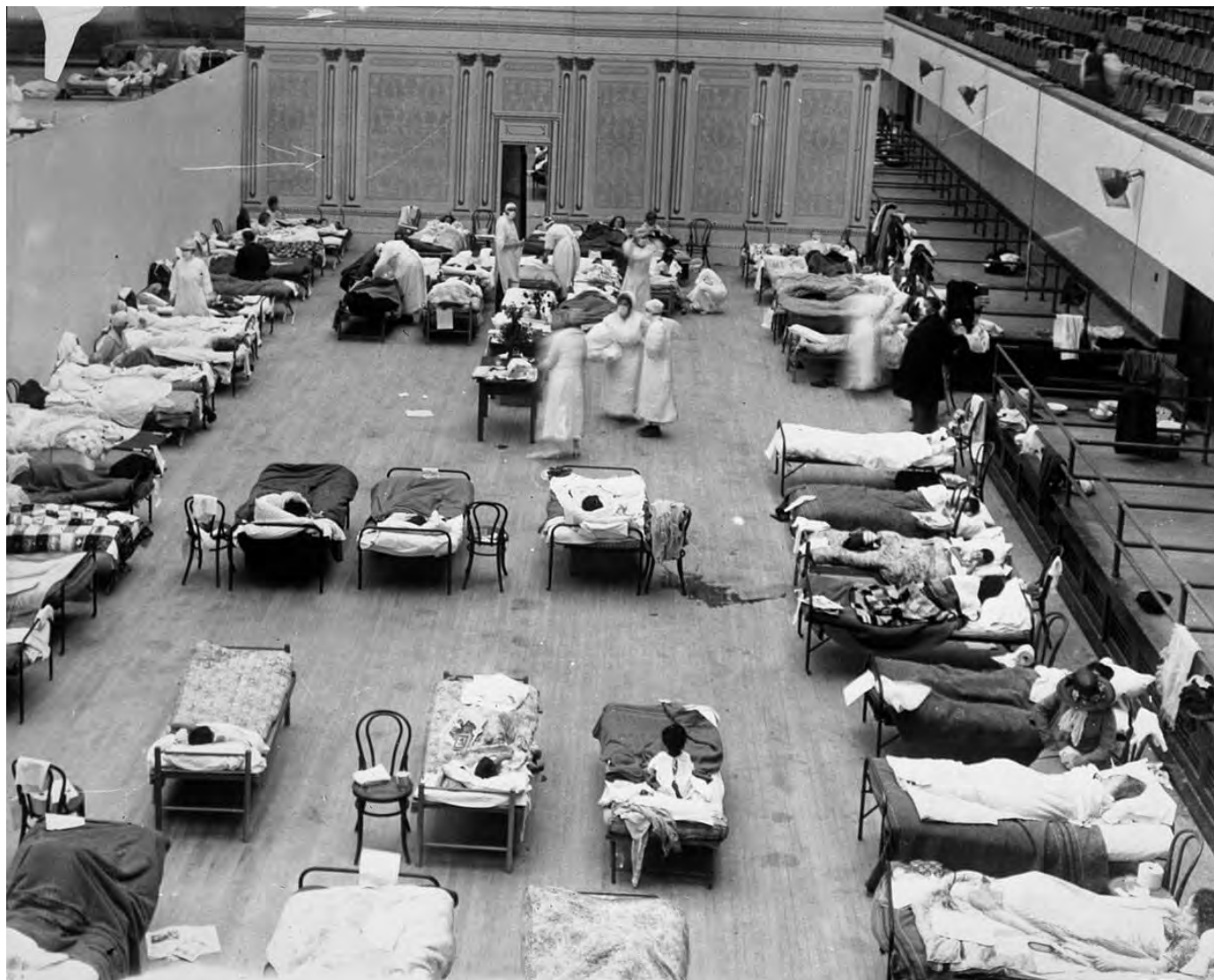
folyamatban szándékosan vitetjük be valamely vírussal egy baktérium örökítőanyagának valamely részét egy másik baktériumba. Ilyenkor a vírus „postásként” viselkedik.

vírus eredetű

A vírusok révén bejutó DNS-szakaszok akár a sejtmag DNS-állományába is beépülhetnek. Sok millió év alatt ez oda vezetett, hogy az állatok és az ember teljes génállományának is kb. 30%-a vírus eredetű. Ezek döntő többsége semleges a gazdaszervezet számára. De némelyik – menet közben – bizonyos életfunkciók számára fontossá vált. Valószínűleg ilyen például a juhokban a méhlepényképződés egyik nélkülözhetetlen génje.

*

A spanyolnáthát tehát influenzavírus okozta. Az influenzavírusnak három nagy csoportja van: *A*, *B* és *C*. A *B* és *C* csoport kisebb jelentőségű: az *influenzavírus B* emberen kívül csak a fókákban okoz influenzát. Minthogy a gazdaszervezetek száma nagyon kicsi, korlátozottan terjed, ezért nem okozhat világjárványokat. Az *influenzavírus C* csak embert és sertést fertőz, tehát ez sem okoz világjárványt. Sokkal nagyobb egészségügyi probléma az *influenza A vírus*. Ennek ugyanis nagyon sok változata van, s nemcsak az embert, hanem sok emlősállatot és madarakat is fertőz. Ez az egyik oka, hogy nagy járványokat okozhat.

Az *influenza A vírus* változatait – szaknyelven altípusait – két betűvel és két számmal jelölik. A két betű: H és N – a vírus fehérjeburkában megtalálható két fehérjére utal. A *hemagglutinin* 'vörösvértest-kicsapó'; ennek segítségével a vírus megtapad a célsejt sejthártyáján. A *neuraminidáz* megváltoztatja a sejthártya felépítésében fontos szerepet játszó neuramin-vegyületeket, s így szabaddá teszi az utat a vírus sejtbe hatolásához. A számok a vírus-altípusok felfedezésének időrendiségét jelző sorszámok. A legelsőként szakszerűen leírt *influenza A vírus* értelemszerűen a H1N1 nevet kapta. Ez a „spanyolnátha” vírusa.

madárinfluenza

Az utóbbi évek másik erősen fenyegető influenzajárványa a *madárinfluenza*, a H5N1. A vadon élő madárfajokat és a házi állatként tartott baromfikat is megfertőzi. Alapvetően madárról madárra terjed, de

kivételesen madárról emberre is. A 2016–2017-es madárinfluenza járvány során a megbetegedett emberek fele meghalt. Szerencsére még nem alakult ki olyan változata, amely emberről emberre terjed, s ezért emberi járvány kiváltására nem alkalmas, de sajnos, bármikor kialakulhat ilyen változat is, elegendő lenne a H fehérje kicsi változása. A szigorú óvintézkedések (mint például a tavalyi összes kacsza elaltatása és megsemmisítése a bugaci gazdaságban) is szerepet játszhattak, hogy nem alakult ki világjárvány.

*

Az influenza ellen nincs életre szóló védőoltás. Mi a magyarázata, hogy bizonyos vírusbetegségek ellen (például gyermekbénulás, himlő) van elég nagy biztonságot nyújtó védőoltás, az influenza ellen meg nincs? Mert a vírusok mutációs „képessége” nem egyforma. Minden élőlény örökítő-anyaga változik kisebb-nagyobb lépésekben. Ezeket a változásokat nevezzük mutációnak. A nagy változások óriási eséllyel halálosak – valami, ami addig jól működött, most másmilyen lett. De a kis változások zöme is hátrányt jelent az élőlénynek, hiszen éppen a természetes szelekció révén lett olyan, ami a leginkább bevált. Nagyon-nagyon ritkán előfordul – főleg, ha a környezetben valami megváltozott –, hogy egy kicsi mutáció előnyös változáshoz vezet.

A fekete himlő vírusa nagyon kevésbé változékony, ráadásul csak emberben képes fertőzni és szaporodni. Az *influenza A* vírusnak a nagyon gyors mutáció miatt folyton új típusai jelennek meg, azok ellen pedig nem használ a szervezet egy régebbi vírustípus elleni védettsége.

A „spanyolnátha” vírusát a kiemelkedően magas mutációs hajlam jellemezte. Ezért lehetett egy éven belül három hulláma.

2009-ben és 2017-ben is volt pandémiával fenyegető influenza-járvány, de szerencsére mindkettő leállt. Nem tudjuk, mikor és hol jelentkezik a következő.

*

A baktériumok kis hányada emberi betegségeket okoz. Érthető, hogy ezek ellen védekezünk. Az elmúlt száz év leghatékonyabb védelmét az antibiotikumok adták. Alexander Fleming 1928-ban figyelte meg, hogy a Petri-csészében tenyésztett gennykeltő baktériumtelepek egyike bepenészedett, de érdekes módon a penészfolt körül baktériummentes gyűrű alakult ki. A gomba ezek szerint kiválaszt olyan

anyagot, amely elpusztítja – vagy legalábbis nem engedi szaporodni – az adott baktériumot. Mivel ez a penészgomba a *Penicillium* nemzetség egyik faja volt, az általa kiválasztott anyagot penicillinnek nevezték.

Óriási karrier

A penicillin (1942-ben induló ipari termelése után) óriási karriert futott be, mert sok kórokozó baktériumfaj ellen viszonylag teljes védelmet jelentett. A sok azonban nem az összes! Azt már Fleming is megfigyelte, hogy ugyanaz a penicillin az egyik baktérium számára „halálos”, a másokra azonban nem hat. Mert bizonyos baktériumok eleve rendelkeznek azzal a biokémiai képességgel, hogy a penicillin-molekulát elbontják, s így hatástalanítják.

Évek múlva a penicillin elveszítette hatékonyságát bizonyos, addig rá érzékeny baktériumokkal szemben. A baktériumok penicillin-rezisztenssé váltak; megtanulták azt lebontani. Persze pontosabb úgy fogalmaznunk, hogy a penicillin elterjedt használatával bizonyos irányba „tereltük” a baktériumok evolúcióját. Minthogy a baktériumok rendkívül gyorsan – nagyjából félóránként – osztódnak, évtizedek alatt elképzelhetetlenül sok nemzedékük jelenik meg. Bizonyára ezer évvel ezelőtt is volt a gennykeltő baktériumokban olyan véletlen mutáció, amely alkalmassá tette a baktériumot a *Penicillium* penészgomba antibiotikus anyagának lebontására. De akkor ez a véletlenül megjelenő adottság nemigen jelentett előnyt az adott baktériumnak, hiszen nagyon-nagyon kicsi volt az esélye, hogy találkozik ezzel az anyaggal. Nem így van, mióta a penicillint rendszeresen és sok embernek adják gyógyszerként. Ha ilyen körülmények között is megjelenik a mutáció, akkor a szerencsés mutációval rendelkező baktériumsejt óriási előnybe kerül a „testvéreivel” szemben. Azok elpusztulnak, ő pedig egyedül birtokolja az egész terepet. És az utódai mind rendelkeznek a véletlenül kialakult képességgel. Így könnyen belátható, hogy ha a szükségesnél kisebb adagban vagy rövidebb ideig szedjük az antibiotikumot, növeljük az esélyét, hogy egy véletlen mutáció megjelenése esetén segítjük a rezisztens baktériumok elszaporodását.

A gyógyszerészek felismerték, hogy ha csak kicsit is megváltoztatják a penicillin-molekula kémiai szerkezetét, elérhetik, hogy ugyanúgy halálos legyen bizonyos baktériumok számára, mint ahogyan addig volt, mert a megváltozott szerkezetű molekulát már nem tudják lebontani. Ám csak évek kérdése, hogy a baktériumok ezt a kémiai szerkezetű penicillint is „megtanulják” lebontani. Akárhányféle antibiotikumot állítunk elő módosítgatással, előbb-utóbb – és egyre több baktériumfaj számára – mindegyik hatástalanná válik. Örök futóverseny ez az emberi találékonyosság és az evolúciós „élni akarás” között.

*

A DDT-sztori hasonlatos az antibiotikumok történetéhez. Bár a 19. század vége felé állították elő ezt a vegyületet, erőteljes rovarölő tulajdonságát csak 1934-ben fedezte fel Paul H. Müller. A DDT gyorsan ható idegméreg. Évekkel később, a II. világháborúban fontos szerepet játszott a DDT (Gesarol – nálunk Matador – por

néven). A lövészárokban a katonák néha jobban szenvedtek a csípő rovaroktól (tetű, bolha, poloska) és az általuk terjesztett – gyakran halálos – betegségektől, mint az ellenség fegyvereitől. A Gesarol-por pedig szinte egy csapásra megszabadította őket ettől a szenvedéstől.

katasztrofális változások

Az 50-es években óriási sikereket értek el a malária visszaszorításában azzal, hogy világszerte DDT-vel permetezték a kórokozót terjesztő Anopheles szúnyogokat. Hatékony

volt a krumplibogarak és bármilyen más nekünk károkat okozó rovar ellen. Aztán megjelentek olyan rovaregyedek, amelyek „megtanultak” védekezni a DDT-ellen, azaz megtanulták kémiaiilag lebontani, így egyre több rovarfaj egyre nagyobb mértékben rezisztenssé vált. Ráadásul a DDT nagyon tartós vegyület, nehezen bomlik le a természetben, felhalmozódik a tápláléklánc mentén, s végül katasztrofális változásokat okoz az ökológiai rendszerekben. Nagyobb mennyiségben az emlősök és madarak számára is mérgező. Így – röpké 20 évvel a DDT-ért adott 1948-as Nobel-díj után! – világszerte elkezdtek betiltani használatát. Érdekesség, hogy a világon elsőként Magyarországon tiltották be (az 1960-as évek végén).

*

Házakat, városokat építünk, s megpróbáljuk távol tartani a kényelmes életünket zavaró „betolakodókat”. De például az egerek a városokban is beügyeskedik magukat a padlásokra, felmászhatnak a csupasz falon is (főleg, ha növényvel futtatott). A patkányok földalatti járatokhoz szoktak, a labirintus-járás „bajnokai”, ezért kiválóan eligazodnak a városi csatornahálózatokban. A megáradt Szajna miatt a földalatti járatokból kiöntött patkányok Párizsban a nyílt utcán csapatokban „kukáznak”. A csótányok nagyon jól érzik magukat a panelházakban, ahol a kacsaringós csővezetékek mentén ügyesen eljutnak akár a tizedik emeletig. Sok vadállat – medve, róka, vaddisznó – ösztönösen kerüli az ember közelségét, ezért évszázadokig csak elvétve fordultak elő városokban. Mostanában – minthogy az emberi települések terjeszkedése miatt fokozatosan szűkül természetes életterük – egyre gyakrabban

fordul elő, hogy a medvék bejárnak a városokba, s a kukákban keresnek élelmet. Budapesten is (a budai oldalon) valamelyik hajnalban egy vaddisznó-koca sétált egy forgalmas téren három malaccal.

Néhány madárfajnál – szarka, szajkó, örvös galamb, dolmányos varjú – is csökkent az ösztönös tartózkodás az embertől; felülírta a kihasználható táplálékforrás csábító ereje.

Fejlettebb állatok – madarak, emlősök – esetében ennek két összetevője is lehet. Az egyik ugyanaz, mint az antibiotikum-rezisztencia kialakulása, vagyis a darwini szelekció. Ha például egy örvös galamb egyed – az átlagtól kicsit eltérő génekészlete hatására – kevésbé „idegenkedik” az embertől, mint a többiek, s beköltözik a városba, előnyösebb helyzetbe kerül, mint erdei fajtársai. Ez az egyed várhatóan több fiókat

tud fölnevelni, ezért az örvös galambok következő nemzedékében már egy hajszállal magasabb lesz az embert „elfogadó” gén előfordulási aránya. Lehetséges, hogy előbb-utóbb az örvös galambokra a városi fészkelés lesz jellemző.

eltanulták egymástól

A másik összetevő a tanulás, mert a fejlett idegrendszerrel rendelkező állatok viselkedés-repertoárja részben tanuláson alapul. Híres példa az angliai széncinkék tejesüveg-története. Az

1920-as években valamelyik cinke – ki tudja, hogyan? – rájött, hogy a brit házak küszöbére kora reggel letett tejesüveg fedőfóliáját csőrrel át tudja lyukasztani, s kiszívhat az üvegből egy kis zsiradékkal gazdag tejszínt. A technikát eltanulták egymástól a cinkék, s húsz év múlva az összes angliai cinke alkalmazta. Nem lehetetlen tehát, hogy a medvebocok vagy az örvös galambfiókák valóságosan (emberi értelemben is) eltanulják a felnőttektől, hogy a városi „kukázás” hasznos.

*

Az emberiség létszámának emelkedésével, s ebből következően az állatok természetes életterének csökkenésével egyre fontosabb feladatunk az „Élet él és élni akar” törvényének megértése, a folyton változó vírusokkal, baktériumokkal és más kórokozókval kapcsolatos állandó készenlétben állás, no és az együttélés tanulása a körülöttünk-közöttünk élő – akár nem-szeretem – állatokkal.

felső kép | Everett Historical, shutterstock.com. Spanyolnátha egy amerikai hadikórházban. Fort Porterben arcmaszkokat és elválasztófüggönyöket használtak, és elforgatták a betegek ágyait, hogy ne leheljenek egymásra.

kép | wikimedia.com

Cselik Ágnes

MENEKÜLŐK

[SZÁZ ÉVE MÁR]

2018-04-03 | PRÓZA, SZÁZ ÉVE MÁR

A nők melle alatt bevág a szoknya korca. Szorosan kell csomózni, mert hideg van, a fagyos szél felkapja a ruha csücskét, betekergőzik a sok réteg alá is, amitől már vastagnak tűnik a lesoványodott test, ormóttan tőle a küllem, mozogni is nehéz, a szépség pedig rég nem kérdés. A túlélés viszont az, egyre inkább kérdés, biztosan

nem állítás, nem is feltételezés, mint amikor a falut elhagyták, hogy hátha máshol könnyebb, mert nem az, a fagy máshol sem kímél, étel nem melegít, rég nincs semmi szájba tehető.

A gyerekek belefáradtak a sírásba, a kicsiket szorosan fogják a rájuk kötött rongyok, a nagyokon lóg a felnőttekre méretezett sapka, kabát. A nők fején kendő, a férfiakon kucsma, ahogy illik, a kisebb fiúk a fülükkel tartják meg a peremét, hogy szemükre ne csússzon.

nem jó arány

A kép kompozíciója tökéletes. A háttérben a táj kietlen, párás, talán egy viskó is kivehető a bal oldalon. A csoport a kép előterét foglalja el, a nők többségükben hátul állnak, néhányan balról ülve zárják a félkaréjt. Egy gyengélkedő

asszony a jobb szélen guggol, mellette fia vagy unokája, arca nem látszik, csupán egy rongykupac, amit féltőn őriz a gyerek. Tizenkét nő, a bal szélen egyikük külön áll, szinte elszigetelten, mégis ide tartozik. Tizenkét asszony, öt gyerek és két férfi – nem jó arány, a csoport nem életerős, hiányoznak a férfielemek. Vadászni, élelmet szerezni vannak oda talán, vagy életüket veszítették a küzdelmek során?

Miben lehet itt reménykedni? A közrefogott tűzrakó hely üres, nem ropog rőzse, nem lobog láng, nem melegít tűz, nem fő mégoly szegényes, híg leves sem.

A beállítás, a fényképezőgép lencsége előtti elhelyezkedés mégis reménnyel teli. Gondosan megválasztották, ki álljon, ki üljön vagy feküdjön, hogy mindenki jól látsszon, senki le ne maradjon.

Íme, itt vagyunk, üzenik, még itt, ki tudja, meddig, mutatjuk magunkat, hogy lássanak, mi vagyunk azok, múlandók – a hideg, az éhezés és a szenvedés örök.

kép | Everett Historical, shutterstock.com. Orosz táborozók az első világháború, az orosz forradalom, a polgárháború és az aszály miatt kialakult éhínség idején 1918-1921-ben.

Kapitány Máté

A SISAKKÉSZÍTŐ

2018-04-20 | NOVELLA

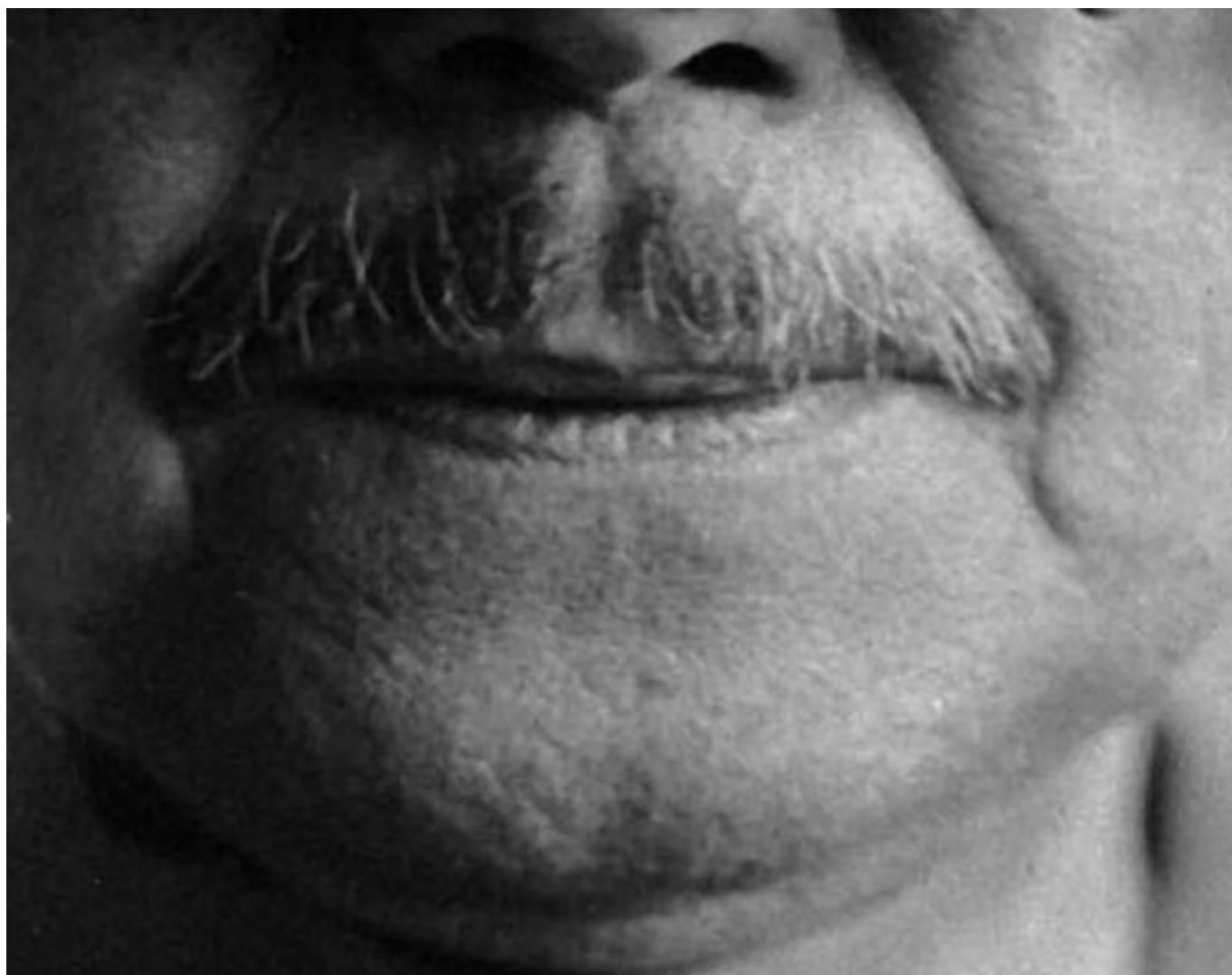
Se ki, se be. A sisakot Jani készítette nekem. Még a szakközépben tanulta a fémművességet, és Isten a tanúm rá, jól kikupálták. Úgy lezárja a koponyámat, mármint a sisak, úgy lezárja, és úgy szorongatja, hogy ide aztán nem kíváncsiskodik be semmilyen gondolatolvasó. Se ki, se be, úgy, ahogy mondom. A Jani figyelmességéből még láncokat is rögzített hozzá, mert tudta, mennyire szerettem a nagyiék konyhájában húzogatni a zörgős gyöngyfűggőnyt. Ez is olyan, éppúgy zizeg az arcom előtt, meg csiklandozza az orrom hegyét.

benézett, ahová csak lehetett

Koravén típus vagyok. Már tizenhárom évesen úgy pelyhedzett a bajszom, hogy távolról magázva köszöntek nekem az utcán. A lányok is észrevették, felfigyeltek a serkenő

bajuszra, és összesúgtak a hátam mögött. Most vagyok tizenhat. Kinézek negyvennek. Hogy zavar-e? Már hogy zavarna! Egy férfi legyen idős! Apám is mindig azt hangoztatta, majd ötvenfelé vesz komolyan. Addig csirke leszek neki. Hát, az apám kereken ötven volt, amikor lerántotta a redőnyt. Idén februárban. De hogy férfi volt, az is biztos. A fél települést meghúzta. A mamám végig tudott róla. Nehéz is lett volna

nem észrevenni, mikor apámnak jártában-keltében úgy integettek a nők, olyan pajkos mosollyal, ami csak a bugyijuk mögé benézőnek jár. Tisztesség ne essék szólván, az öreg az benézett, ahová csak lehetett. Hajtotta a vére, ahogy a cigánysoron mondogatták róla. Aztán kihajtotta a világból is, mert leállt a szíve. A mama azóta gyanakodva figyel engem. Látom, hogy a szeme sarkában ott bújkál a fürkészés, még akkor is, ha éppen a tésztát gyúrja vagy bekapcsolja a rádiót. Biztosan apámat is így méricskélte, mikor az öreg hazaesett. Nézte, nézte a fater vörösödő nyakát, de nem szólt egy bűdös mukkot sem. Kerülöm a mutert. Sejttem, miért fürkészget.

Nehéz közlekedni a sisakban. A Jani figyelmeztetett, hogy lószart sem fogok látni a láncoktól. Neki is megyek mindennek, mint a molylepkék. De nem ez zavar. Nem találom a helyemet. Mondta a Jani, hogy be kőne csajozni, az segít. Lemegyünk a dizsóba, rázzuk kicsit, körbemutatom a bajszomat, azt mehet a kupaktanács.

Lemehetünk, vontam meg a vállamat, de a sisak az marad. Jani nem kérdezősködött, rám hagyta a dolgot. Lementünk a dizsóba, de bugyik mögé nem néztünk. Én legalábbis. A Jani szerint a sisak tehetett róla. Ki a tököm akar olyannal reszelni, akinek valami fémbili van a fejére fordítva? Nem lehet ezért hibáztatni a csajokat. Nekik is gondolniuk kell a renoméra.

Még nem magyaráztam el, minek hordom a sisakot. A gondolatolvasók miatt. Hogy bekattantam? Szó sincs ilyesmiről. A mama egyik újságjában olvastam a gondolatolvasókról. Hogy vannak köztünk érzékenyebb emberek, akik letapogatják a másik agyát. Csak hát most már rajtam a sisak. He-he. Se ki, se be. Már elnézést, de jogom van titkolózni.

az igazi férfiak

A fater mindig sietett valahova. Egy férfi, az siessen. Aki csak ücsörög, az nem is férfi. Az puhaseggű fotelmelegítő. Így mondta az öreg. És igaza volt. Egy férfi intézkedjen, tegye a dolgát, használja a testét. A testével alakítsa a világot. A szócséplők, könyvpergetők, irattologatók, hosszúmondatúak, körbe beszélők, körmönfontan agyalók csak azért csinálhatják, amit csinálnak, mert az igazi férfiak már lefoglalták a valódi munkákat. A férfi a pénisz, a világ meg... Szóval vannak a férfiak, a nők meg a fél-férfiak. A fél-férfiaknak frankón elsovadt a heréje a sok üléstől. Nem lehet hát hibáztatni a valódi férfit, hogy mindenki feleségét meghúzza. Különben kiveszne az emberiség, és a majmok átvennék az uralmat.

Na, újra itt vagyok. Miért kell ide járnom? Jó, a mamát megnyugtatja. De ugye, a mama nem fizet magának ezért pénzt? Jó, ez remek hír. Nincs tele a zsebe. Meg aztán addig is lehet lógni a suliból, igaz? Minden rosszban van valami jó. Tudja, miért hordom a sisakot? Korpás a hajam. Tökre viszket. Ki az isten akar egy korpás hajúval reszelni? El tudja képzelni? Döngetem a kislányt, közben meg hull a hó. Ezt a beégést kihagyom. Hogy voltam-e már lánnyal? Hát ez hogy jön ide?! Úgy nézek ki, mint aki még szűz?!

Üdvözlöm. A múltkor kérdezett valamit. Az a helyzet, hogy még nem voltam lánnyal. Tizenhat vagyok. Ez kezd kínos lenni. A fater mindig azt mondta, hogy nem kell emberszámba venni őket, és akkor nem is görcsöl úgy az ember. Azt is mondta, hogy a nőkre úgy kell gondolni, mint a lebombázandó országokra, és mi vagyunk felettük a vadászipülők. Ez tetszik, de nem igazán segít. A dicsóban hogy használjam ezt? Odamegyek, hogy helló, Szlovénia, kérsz egy rakétát a seggedbe, vagy hogy? Szóval... Nincs valami tuti tippje? Valami mindenttudó, fél-férfias tanácsa? Amitől lerepül a bugyi, széttárul a kamraajtó, kiviláglik a spejz?

biztos hiányzik nekem

Jó napot kívánok. Történt valami tegnap... A mama mondta, hogy beszélni szeretne velem. Leültetett, megfogta a kezem. Mint gyerekkoromban. Ült, pont mint most maga, csak ő fogta a kezem, és próbált volna a szemembe nézni, de a láncoktól, ugye... Azt mondta, biztos hiányzik nekem a papa. Hogy nyugodtan beszéljek neki erről. Mert tudja, hogy milyen sokat jelentett nekem, meg hogy mennyire felnéztem rá. Én meg, tudja, mit kérdeztem a mamától? Hogy mi a fasznak nem küldte el a fateromat a jó bűdös kurva életbe?! Hát végigkúrta a fél települést! A mamám nem szólt semmit, csak megsimogatta a sisakomat.

Tudja, miért hordom a sisakot? Mondtam már? Tudja, hogy az elmúlt heteket végigbőgtem, mint egy kismalac? A mamám miatt sírtam. Tizenhat vagyok. Senki nem láthatja a pofámat, ez világos, nem?

Szóval nekem elhiheti, igazat szólok, mikor azt mondom, hogy figyelmes gyerek ez a Jani. És képzelje, egyre több megrendelést kap.

kép | Everett Historical, shutterstock.com

Mészáros Blanka

A VENDÉG

[SZÁZ ÉVE MÁR]

2018-04-12 | NOVELLA, SZÁZ ÉVE MÁR

– Először egy német katona jelent meg, aztán egy korosodó nő valami kis szerb faluból, amiről még sosem hallottam azelőtt. Jött egy francia pék, hozta a feleségét is, meg egy kislány, ismeretlen nyelven beszélt és félénken sétálgatott körbe a házban. Egyre többen voltak, napról napra, számon se tudtam őket tartani.

Napközben a ruhagyárban dolgoztam, időnként hazavittem egy-egy szoknyát vagy blúzt. Ha csak valami kisebb ív textilt, az is jó volt. Az ismeretlen nyelvű kislányról kiderült, nagyon szépen varr, egész nap a kandalló előtt gubbasztott, és ruhákat készített. Annának hívták. Nagyon szeretett! Pedig nem értett a beszédünkből egy szót sem.

A szeme beszélt helyette. És mintha korábban sohasem találkozott volna emberekkel. Üres hegedűtok volt nála, semmi más – a kandalló előtt gubbasztott álló nap, csendben varrogatott. Emlékszel?

Elszállásoltam mindenkit. Néhányan matracokon aludtak a konyhában. Magyarul nem beszéltek, de németül sokan, úgyhogy valamennyire szót értettem velük, mert Janó még fiatalabb korunkban tanítgatott.

Mamuska elhallgat. Nem szeret erről beszélni. Mégis gyakran beszél róla: mindig nekem, sohasem Irénnek, a nővéremnek. Pedig Irént mindig megismeri, engem gyakran nem: egyszer azt hitte, Janó szeretője vagyok, elmondott mindennek, de akkor is mesélt. Órákig tud mesélni, és közben néha megáll, elgondolkozik, bizonygatja, hogy amit mesél, színigaz.

– Így volt, tisztán emlékszem! Nem tudtam, honnan kerültek ide ezek az emberek, és nem tudtam, mit akarnak.

*

A ház úrnője én voltam. Nem volt fiam, akit a háborúba kellett küldenem, és nem dolgoztam olyan gyárban, ahol a nők megbetegedtek és sárga lett a bőrük. Volt mit adnom a vendégeknek, igaz, keveset; el is tudtam szállásolni őket. A háború akkor egy éve befejeződött, és a kertben ugyanúgy ciripeltek esténként a tücskök, mint gyerekkoromban.

mesékké folynak össze

Mamuska a szoknyája szegélyét birizgálja. Ráncos, kicsi keze van, egy ideje folyton remeg, csak akkor nem, amikor mesél. Emlékezik, ahogy ő mondja. Pedig már mesékké folynak össze az emlékei, kiesnek megszokott helyükről a valóságdarabkák. Mamuska fejében megszűnik az idő. Úgy beszél, ahogy nekem olvasott kislánykoromban.

Néha megkérdezi, én mire emlékszem, de én nem szeretek emlékezni – az ő meséi sokkal szebbek. Emlékszem a sült kalács illatára. Az ízére nem, a színére sem: nincs sok emlékem, csak ez az egy. Anyám arcára sem emlékszem, ő sütötte a kalácsot; tudom, hogy ő, mert utólag annyi mindent elárult az az illat. A házunk lassan körvonalazódik az emlékeimben. Szegények voltunk, és nem volt semmink, csak ez.

Ünnepi kalács vasárnap esténcént. Nem mondtunk le róla akkor sem, amikor odakint egyre látványosabb lett a pusztulás. Ez tartotta anyámban és apámban a lelket, nekem pedig ez tartja most egyben az emlékeimet.

Volt, hogy két napig nem ettünk, de vasárnap este csak ott állt az asztalon az ünnepi kalács.

A szomszédok is érezték az illatát. A szomszédasszony azt mondta, ez még egy halottat is feltámasztana. Anyám azt felelte, bár a háborúnak vetne inkább véget.

Tévedtem az előbb, van még egy emlékem. Az a vasárnap, amikor anyám nem süttött kalácsot.

*

– Munka után gyakran vigasztaltam a szomszéd nénit, aki két fiát és a férjét veszítette el. Irén is velem jött sokszor, beszélgetett a nénival.

szemellenzős acélsisak

Egy este a néni azt hitte, újra kitört a háború. Betévedt hozzá egy szemellenzős acélsisakot viselő katona, a pesterzsébeti utcákon bolyongott. A szomszédok hozzám irányították, azt mondta, ismerte Janót, az ő sisakját hozta el. Aztán ott maradt. És utána jöttek sorban, ismeretlenek, akikre már nem is emlékszem. Anna jött utoljára, az üres hegedűtökkel; nem tudni, mit akart vagy kit keresett.

Mind itt laktak. Annának a gyerekszobában ágyaztam meg. Álmában sokat beszélt, de nem értette senki.

Valójában senki nem értett senkit. Nem beszéltük egymás nyelvét.

A háború után úgy tűnt, Isten még örül is egy kis bábeli nyelvzavarnak. Megszoktam ezeket az embereket. Mondogattam, hogy nem sokkal nehezebb, mint egy házasságban megszokni a másikat, csak ezúttal kicsit több embert kell. Házasságom

akkor már régóta nem volt: Janó három évvel azelőtt meghalt a fronton, és három év alatt megtanultam, hogy ezekben az időkben csak az számít, aki él.

Mamuska sóhajt. Mindig sóhajtozik, amikor a férjéről beszél.

– Délutánonként egyre több ruhát hoztam el a gyárból. Legtöbbször jókedvű társalgásra mentem haza, mindenki mondta, ami eszébe jutott, és úgy tett, mintha a többiek értenék. A pék tésztát dagasztott – isteni kalácsillat volt az egész házban –, Anna ruhát varrt a kandalló előtt. Sorra kerültek elő a fényképek.

a kisfiú a képen

Volt, ami csecsemőt ábrázolt. Volt, ami katonákat. Néha éjszaka egy-egy asszony elmesélt egy történetet, egyfolytában csókolgatta az egyik fényképet és imádkozott. Egy másik a történet felénél mindig sírva fakadt, és ki kellett kísérni az udvarra friss levegőt szívni, mert a zokogástól megfájdult a feje. Az egyik katona sokáig csak egyetlen fényképet mutatott, egy kislány és egy kisfiú volt rajta, tartottak egy hatalmas káposztafejet. Eleinte nem mesélt róla semmit, csak nézte és hallgatott. Aztán németül azt állította, hogy nagyon szépen tud hegedülni, és hogy a kisfiú a képen, az ő fia, valahol a nagyvilágban, még szebben tud. Annának egy fényképe sem volt, valójában a hegedűtokon kívül nem volt semmije. Irén régi ruháit hordta, meg amit magának varrt, meg amit a gyárból el tudtam hozni. Mindig figyelmesen hallgatta a többiek meséit. Mindig ott volt este, mikor körbeültük a konyhaasztalt, ahol egyre több fénykép sorakozott; összekeveredtek az emlékek.

Lassan ellepték a házat. Elhatároztam, hogy megszököm. Nem volt könnyű dolgom: a vendégeim már a gyárba is jöttek velem. Követték minden lépésemet, újabb és újabb képeket halásztak elő a táskáikból, emberekről, akiket sosem láttam, akiket mintha rajtam kerestek volna. A pékné és a pék franciául civakodtak a konyhámban, a katonák Janó ruháit hordták. Elhatároztam, hogy megszököm, úgyhogy a kikötőbe mentem.

*

Rengeteg gyerek várakozott a peronon a szüleivel. Ijesztő volt a sok bőrrönd, a sok síró gyerek, a kalauz kiabálása. Sírtam én is, és anyám kendőjébe temettem az arcomat. Nemsokára találkozunk, mondta anyám. A hangjára nem emlékszem, csak az ígéretre. Akkoriban aki tehetett, vidékre küldte a gyerekeit rokonokhoz.

Felszálltam a vonatra, és nem találtam anyám arcát a tömegben. Egy idősebb, ismerős fiú kísért, akinél nem volt más, csak egy hegedű. Nekem egy kis, fehér bőröndöm volt, a fiú cipelte helyettem. Nem emlékszem a nevére. Velem szemben ült végig, és húzta a hegedűjét. Nem emlékszem, mit játszott. Csak az arcára emlékszem, az első arcra, ami beleégett az emlékezetembe. Velem maradt még nagyon sokáig.

*

– A hajó tele volt, és indulásra készen állt. A korlátnak támaszkodtam. Vártam, hogy a víz tükrén, közvetlenül a hajó mellett feltűnjenek az első hullámok, de csak nem indultunk. Ismerős nevetést hallottam.

A vendégeim nem messze tőlem üldögéltek, jókedvűen beszélgettek egymással.

nem indult sehová

„Idefigyeljenek” – kezdtem magamból kikelve, de tovább nem jutottam. Nem foglalkoztak velem, csak kedélyesen társalogtak tovább. Előhúzták zsebeikből a fényképeiket, kézről kézre adogatták. Ringatózott alattunk a hajó, de nem indult sehová. Nem maradt választásom, leszálltam. A Duna-part mozdulatlan volt.

*

Éjszaka jéghidegek az utcák. Azóta sem éreztem olyat. A félelem hidege belülről jött, és szétáradt minden porcikámban. Utcazenélésből éltünk és koldulásból, de örülhettünk, ha két naponta jutott egy-egy falat. A fiú hegedült, a kabátja elszakadt, a kalapja folyton lecsúszott a fejről, én meg gubbasztottam mellette. Néha katonák masíroztak el mellettünk, tudomást sem vettek rólunk, mintha nem is lennénk, már én is úgy éreztem, csak kitalálom magamat. Megformálom emlékekből. Kalácsillatból.

Aztán egy nap fogtuk a hegedűt – a bőröndömet ellophatták egy éjszaka –, és vonatra szálltunk. Aztán hajóra. A ringatózásra emlékszem, meg arra, ahogy a fiú álmában öleli a hegedűt. Hűvös, tavaszi délután volt, amikor kiszálltunk, és a fiú a lelkemre kötötte, hogy várjak. Kivette a hegedűt a tokból, és elsétált a város felé.

*

Sétáltam egyet. Nem sokaknak jutott eszébe akkor sétálgatni a Duna-parton.

Akkor találkoztam Annával. Egy hegedűtok volt nála, semmi más... üldögélt egy kövön, és mintha várt volna valakit. Megkérdeztem, honnan jött és kicsoda, de nem felelt. Megkérdeztem, szüksége van-e segítségre. Némán nézett rám, vonogatta a vállát, úgyhogy egy idő után magára hagytam.

Hazáig követett. Az üres hegedűtokot szorongatta.

Mamuska egy pillanatra elbóbiskol. Aztán felnéz, rám mosolyog, de szomorú a tekintete. Érzem, hogy megismer.

ennyit hazudni

– A környékeliek úgy tudták, örökbe fogadtalak. Ez akár igaz is lehetett volna, és ennyit hazudni sokkal kevésbé volt kockázatos, mint ruhákat lopni a gyárból. Sokan felnéztek rám: a világháború kellős közepén, egy hónappal a férje halála után örökbe fogadni egy kislányt! De nem szerettem, ha rólad beszélnek. A saját lányom voltál, attól a pillanattól, hogy rád találtam; de milyen anya az, aki a Duna-parton botlik a gyerekébe?

Hónapokig egy szót sem beszéltél. Én adtam neked nevet.

*

Irénnel gyakran azt játszottuk, hogy eltévedünk a kertben. Mamuska mindig nevetett ezen, mert szerinte az a kert igazán kicsi volt, de én bőven elfértem a fák gyökerei meg a virágok levelei alatt. Emlékszem, egyszer úgy eltévedtem, hogy estére sem találtam haza. Már nemcsak Mamuska keresett, hanem Irén is, aki pedig velem együtt szokott elveszni. Bolyongtam a lonc kacskaringós ágai meg a napraforgók hatalmas tányérjai között, és nem tudtam sírni. Reméltem, hogy Mamuska éjszakára nem zárja kulcsra az ajtót, és hogy nem lesz túl hideg. De kellemes, nyári este volt, egy óriási levéllel takaróztam, és a tücsökciripelésre aludtam el. Mamuska másnap reggel megtalált. Akkor láttam először mérgesnek.

– Gyere be gyorsan – mondta –, igyekezz, Anna! Vendégeink vannak!

*

– Amikor aznap este hazaértünk, nem voltak sehol. Kerestem őket, de – *Mamuska lehalkítja a hangját* – senki sem tudta, merre vannak. Másnap reggel kezdődött az egész előlről: megint ott voltak, mintha semmi nem történt volna...

A feje lehanyatlik mesélés közben. Kimegyek a konyhába vízért. Kifelé menet át kell lépnem a régóta nem használt, elnyútt matracokon. Mamuska minden héten kicseréli rajtuk az ágyneműt.

Beviszem a pohár vizet, Mamuska alszik. A régi fényképek ott hevernek előtte. Ma már nem mesél többet a vendégeiről. Hagyom, hadd aludjon, megigazítom rajta a köntöst, halkán felszusszan. Mellé teszem az asztalkára a pohár vizet.

Leülök a kandalló elé, és nekiállok megfoltozni Mamuska elnyútt ruháit.

kép | Everett Historical Collection, 1918. shutterstock.com

Ács József

A PUSZTULÁS SOROZATGYÁRTÁSA

[SZÁZ ÉVE MÁR]

2018-04-15 | **ESSZÉ, SZÁZ ÉVE MÁR**

A technokrácia a hatékonyság folyamatos növelését hirdeti. Állandóan újít, reformál, és mindent kiiktatna, ami a hatékonyság akadálya lehet. Jacques Ellul francia szociológus már az 1950-es, 60-as években megfigyelte, hogy nem a széles értelemben vett (a gépek mellett például a szervezetépítési módszereket is magában foglaló) technika alkalmazkodik a társadalomhoz, annak „értékrendjéhez”, inkább fordítva. Nem az igény születik meg, és annak betöltésére fejlesztenek ki valamilyen technikát, hanem a technika belső logikája diktálja a fejlesztéseket, s ezeknek keresnek alkalmazási módokat (az intézményesítés vagy a piaci értékesítés reményében).

mi a cél?

De ha minden technika a hatékonyság növelésével igazolja magát, ki dönti el, mi a cél? Milyen szempontból legyen hatékony valami? Egy hidrogénbomba az élet fenntartására és táplálására például egyáltalán nem alkalmas. S mert a hatékonyság szempontjának meghatározása hatalmi kérdés, a hatékonyság általában a hatalom hatékonyságát jelenti. A szűkebb értelemben vett műszaki haladás motorja a haditechnika: onnan szivárognak alá a mindennapjainkat kényelmessé tevő (és átalakító) jótétemények, mint a sugárhajtású repülőgép, a GPS és az internet.

A képen az acélsisakra függesztett láncok az első világháborús katona szemét védték a kósza repeszektől és kődaraboktól — egyszerre csökkentve és növelve a gyilkolás hatékonyságát.

A hatékonyság parancsa a haditechnika alakulásától függően önmagában is a legkülönbözőbb társadalmi következményekkel járhat. Ahol a küzdelemben használatos fegyverek könnyen elérhetők, előállíthatók és kezelhetők, ott a harcoló felek általában nagy létszámú, toborzott tömeghadseregekkel vonulnak egymás ellen — hisz különleges kiképzésre nincs szükség, a költségek viszonylag alacsonyak, a számbeli fölény pedig előnyös. Ha a fegyverek viszonylag drágák és használatuk komoly kiképzést kíván, a harcot kisebb létszámú, specialista (többnyire zsoldos) seregek folytatják. Az első eset a többség, a második a tehetős kisebbség uralmának kedvez.

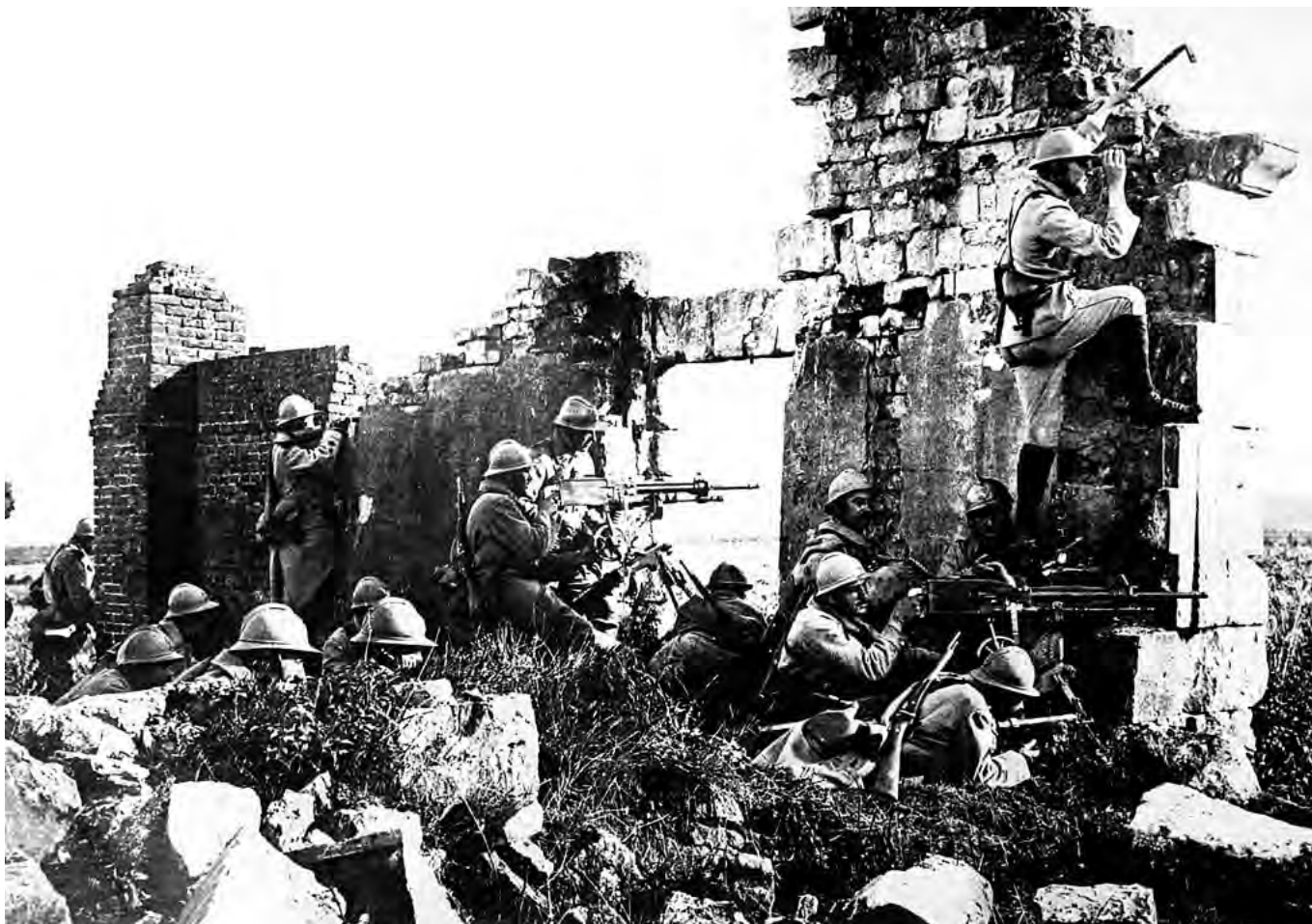
Egy példa: a 19. században az iparosodás következtében gyorsan terjedő, egyre megbízhatóbban működő és egyre olcsóbb lőfegyverek hatására újra megjelentek a toborzott tömeghadseregek. A potenciális ellenfelek számbeli fölénye miatt aggódó nemzetállamok szövetségi rendszerek kiépítésével igyekeztek javítani helyzetükön, ami a problémát nem oldotta meg, csak magasabb szintre helyezte, a politikai taktikát bonyolultabbá és még kiszámíthatatlanabbá tette, a semlegesség esélyei pedig jócskán megcsappantak.

óraműszerű pontossággal

A nagy létszámú tömeghadseregek irányítását elsősorban a hadvezetés és az egységek közötti lassú és nehézkes kapcsolattartás akadályozta. A porosz Helmuth

Karl Bernhard von Moltke, a 19. század legsikeresebb stratégája a hatékonyság növelése érdekében a csapatok mozgatására a kor legfejlettebb szállítóeszközét, a vasutat alkalmazta, kommunikáció céljára pedig a távírót. A mozgósítás folyamatát és az időrendet is tartalmazó pontos haditervet előre kidolgozták, s ezt minden egységnek szigorúan be kellett tartania. Ha az alkotóelemek a helyükre kerültek, a gépezet óraműszerű pontossággal működött. A haditerv viszont rendkívül merev volt, változtatásra nem sok lehetőséget adott.

Ha a hasonló létszámú haderőt kiállító nemzetállamok valamelyike kevésbé hatékony sereget szervezett, az alulmaradást kockáztatta, így a legfejlettebbnek számító, a mozgósítástól a csapásmérésig mindent egyetlen műveletsorba rendező porosz hadseregszervezési technikát vezették be. Ennek rugalmatlansága miatt azonban a mozgósítás lényegében a szomszédos állam megtámadását, a mozgósítás időigénye miatt pedig minden késlekedés a vereség kockázatát jelentette. A szövetségi rendszerek mellett ezért szélesedtek ki szinte robbanásszerűen a konfliktusok.

A totális harcban az emberek sosem látott tömegeit csakis nagyszabású és közérthető célokért lehetett bevonni – a tényleges okok, a gazdasági érdekek és a nagyhatalmi stratégia erre nem voltak alkalmasak. A totális mozgósítás és a hatékonyság kényszere egyúttal megteremtette a tömegek mozgósításának hatékony technikáját is: a propagandát.

A hatalom birtokosai saját hatalmuk gépezetén keresztül, áttételesen cselekednek. Mennél nagyobb a hatalmuk, annál áttételesebben. Ez veszedelmes pozitív visszacsatolást gerjeszthet. Az effajta cselekvésnek ugyanis a hatalom növekedésével egyre inkább másutt keletkezik a haszna, és másutt a kára. A hatalmon lévők mindinkább olyan sajátos látszatvilágban találják magukat, ahol elmaradnak a tettek – egyébként szükségszerű –következményei, ami megerősíti mindenhatóságuk téveszméjét.

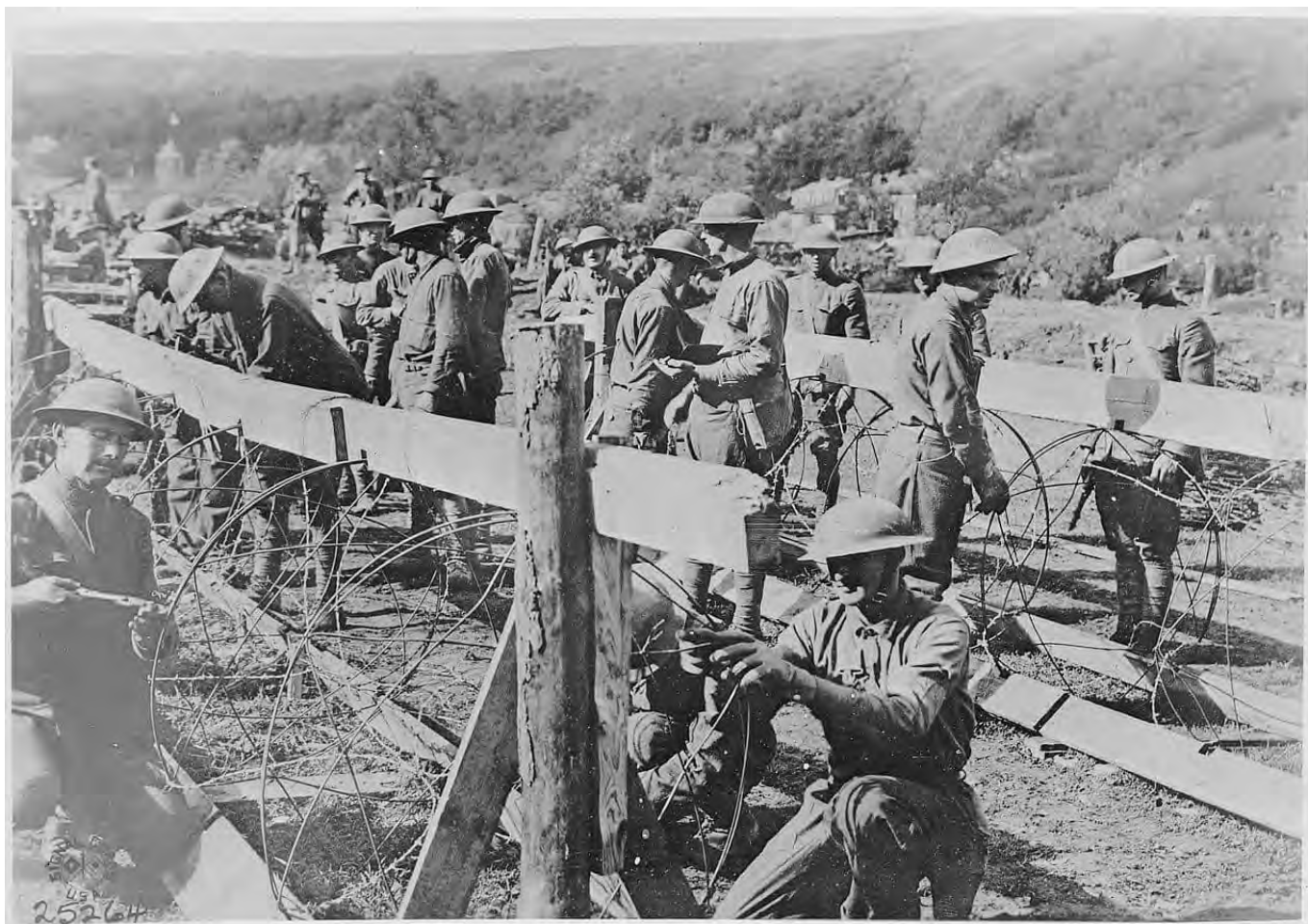
A következményekkel nap mint nap szembesülő alávetettek általában érzékelik a szisztéma roncsoló hatását, és ha a hatalom kényszerei miatt nyílt szembeszegülés nem lehetséges, igyekeznek kibúvókat keresni: nem hajtják végre, vagy, miként Švejnk, átértelmezik az egyre képtelenebb parancsokat. Hazudnak a hatalmasoknak. Így kialakul a hatalom körül egy második szigetelő réteg, mely, ha kellőképpen megvastagszik, akár tartószerkezetként is szolgál.

Az első világháborúban sok millió ember fizetett az életével, mert a vezérkarokat tulajdon hatalmuk a látszatok világába zárta.

a hatalom új rendszerei

A 19. századi stratégiák utódai papíron végső-kig kidolgozott haditervekkel vágtak neki a háborúskodásnak, s ha a gépezet elakadt, minden felborult. A hadvezetések tűzön-vízen

át ragaszkodtak a maguk hadászati elveihez — például a vonalszerűen kialakított frontokhoz, a zárótűz alkalmazásához — még akkor is, mikor ezek hatástalansága bebizonyosodott. A következményeket a mézárszékké alakult frontvonalakra folyamatosan kihajtott embertömegek viselték. Az erőforrások korábban sosem látott mozgósításának kényszere a hátszágok működését is felforgatta: pénzügyi, gazdasági, társadalmi változások kezdődtek. A blokádok megszakították a gazdasági kapcsolatok korábbi rendszereit, a hadigazdaság áruhiányt hozott, a harci morál fenntartása érdekében kiszélesítették a cenzúra és a propaganda eszközeit, az aranystandard felfüggesztésével bankhitelekből finanszírozott háború a pénz szaporításával és az áruk megsemmisítésével súlyos inflációhoz, elszegényedéshez vezetett, megingatta a középosztályt, elhintette a későbbi elégedetlenség magvait, megtizedelte a férfilakosságot és bevonta az ipari munkába a nőket. Az emberek gyanútlanul azt gondolták, a változások ideiglenesek, és ha elhallgatnak a fegyverek, a világ lassacskán visszatér 1914 előtti állapotába, ám a változások sokkal nagyobb léptékűnek bizonyultak, semhogy bármi visszafordítható lett volna. A két világháború közötti korszak súlyos válságokat hozott az eladósodott államok életében. Kiépültek és működtek a politikai és a politikán kívüli hatalom új rendszerei, de hogy miféle borzalmak nyomán lép majd át a világ a következő korszakába, s milyen lesz az újabb világháború, még senki sem tudhatta.

Az első világháború haditechnikai vívmányai, a bombázásra alkalmas repülőgépek, a tankok, a nehéztüzérség hozzáférhető fegyverek lettek volna, ha 1914-re nem állnak készen azok a pénzügyi technikák, amelyek lehetővé tették az államoknak, hogy minden erőforrásukat mozgósítva berendezkedjenek a halál tartós sorozatgyártására.

némán zuhan

Az első világháború tapasztalatai rettegést szültek: mindenki a szövetségi szerződésekben és garanciákban reménykedett, amelyekről kiderült (ha előbb nem, hát a spanyol polgárháborúban), hogy a gyakorlatban nem sokat érnek. A második világégés még örültebb fegyverkezési hajszát indított el. A katonai tömbökbe szerveződő harcoló felek rohamtempóban dolgoztak a tömegesen gyártott és bevetett fegyverek tökéletesítésén, s közben abban a megváltó, mindennél hatékonyabb csodafegyverben reménykedtek, amely egy csapásra véget vet a küzdelemnek. A németek V-2-höz fűzött reményei nem váltak valóra. A hangsebességnél gyorsabban, s ezért némán zuhanó 12,5 tonnás szerkezet Antwerpen és London

lakóit rettegésben tartotta ugyan, de a háromezer rakéta gyártása közben a földalatti üzemben több kényszermunkás és táborokból odavezényelt fogoly halt meg, mint ahány embert a becsapódások megöltek. Mint tömegpusztító fegyver, önmagában nem volt különösebben hatékony, konstruktőrét, Wernher von Braunt más szempontok vezették: ő a műszaki fejlesztés belső logikáját követte (ahol a szerkezet előbb van készen, mint az igény), s a háború után az amerikai űrprogram irányítójaként juttatott embert a Holdra.

1945-ben, mikor a világháború felerészben már véget ért, valóban megjelent a csodafegyver. Bár a maghasadást két német tudós, Otto Hahn és Fritz Strassmann fedezte fel 1938 decemberében, az atombombát (és a később kidolgozott hidrogénbombát) az Egyesült Államokban építették meg. Pusztító ereje, előállításának nehézsége és költségei miatt a specialisták fegyvere lett, megjelenése logikailag véget vetett a tömeghadseregek korszakának. A nukleáris fegyver hatásainak nyilvánosságra kerülése után háborúban már nem alkalmazták, rá alapozták viszont az elrettentés doktrínáját.

Bertrand Russell ezért tartotta az atombombát a világbéke igazi zálogának.

Ahogy az atomfegyverek monopóliuma megszűnt, és megjelentek a technikai haladás szellemében rakétákkal kombinált, távoli célpontokat elérő nukleáris robbanófejek, hasonló patthelyzet alakult ki, mint az első világháború előtt, mikor úgy tűnt, az nyer, aki előbb támad — csak épp az első csapásmérés képessége már percek múlva múlik. Az is világossá vált, hogy mivel az ellenfél *valamennyi* kilövőállását nem tudják egyszerre megsemmisíteni (ráadásul azok egy részét időközben nehezen lokalizálható tenger-alattjárókra telepítették), komoly következményekkel járó ellencsapás várható. A konfliktus gyors eszkalációja, amit először az első világháborúban tapasztaltak, az egész bolygóra kiterjedő atomháborút idézne elő, ami az elsődleges romboláson túl a sugárszennyezés, majd a nukleáris tél következtében az emberiség és az élővilág nagy részének pusztulását okozná.

A fegyver hatékonysága nem azonos a hatalom hatékonyságával.

a globalizáció hatalmi rendszere

A globalizálódó és globalizáló hatalom időközben kidolgozta a kényszerek nyers erőnél sokkalta hatékonyabb, „puha” technikáit. Nyers erőt az egymásnak feszülő szuperhatalmak csak

befolyási övezeteik vitatott érintkezési pontjain, a helyi erők ellen korlátozott eszközökkel vívott harcokban alkalmaztak (Koreában, Vietnamban, Afganisztánban, utoljára Irakban). Katonai erőt ma többnyire a szűkülő erőforrások, ritka nyersanyagok megszerzésére használnak (a Közel-Keleten, Afrikában), de inkább csak áttételesen, birodalmi eszközökkel, a helyi erők megosztásával, fanatizálásával, felfegyverzésével, egymás elleni harcba küldésével. A globalizáció hatalmi rendszere a pénzmozgásokat és a tömegkommunikációt — megint csak a „kényelem” és a „hatékonyság” jegyében — előregyártott csatornába terelte, a szabadság szimbólumaként ünnepeelt, horizontálisan terjeszkedő világhálót kihasználva pedig megkezdte a valós idejű adatgyűjtést és befolyásolást, kiépítve a függések és hozzáférések szabályozásának totális rendszerét. A valóság virtualizálása az emberi viselkedést minden korábbinál formálhatóbbá tette, a tömegek érzületének, meggyőződéseinek, főként pedig cselekedeteinek befolyásolására kifejlesztett szociálpszichológiai technikák segítségével. Ezek üzemszerű alkalmazása és fejlettsége (no meg a civilizációba illeszkedés kényszere) már megengedi a szólás-szabadság luxusát is. Az alapkérdésekben különvélemény és külön út csak óriási áldozatokkal valósítható meg: a civilizáció rendszeréből kiszakadni annyit tesz, mint elszigetelődni és erőforrások nélkül maradni.

Platón barlanghasonlatának lekötözött rabszolgái a mesterséges fény vetette árnyképek előtt ülnek. De úgy hírlík, van odakint (és talán idebent is) másfajta, közös világ. Ez az a világ, mely Hérakleitoszsal szólva „volt mindig és van és lesz”, ez az „örökké élő tűz, amely fellobban mérték szerint és kialszik mérték szerint”. Csak ha ugyanez a mérték munkál az alkalmazásban és alkalmazkodásban, akkor jön létre a kettő egysége, mely egyszerre függetlenség a hatalmi szótól, mértékvétel és mértéktartás. Ezért mondja Hérakleitosz, hogy „Nem tőlem, hanem a Mértéktől hallva értelmes belátni, hogy: minden Egy.”

kép | [wikimedia.com](https://commons.wikimedia.org/)

felső kép | [Everett Historical, shutterstock.com](https://www.shutterstock.com/)

Birtalan Ferenc

RINGATÓ

2018-04-11 | **VERS**

Most kaptuk a hírt, hogy kedves szerzőnk, BIRTALAN FERENC meghalt.

Az elmúlt öt évben öt kötete jelent meg a Liget gondozásában, és már készültünk a következőre.

Új versével búcsúzunk.

mi lesz a télen túl
a télen túl mi lesz
a felhők messzire vonulnak
nélkülük mire emlékezhetek

az égen túl mi lesz
mi lesz túl az égen
lesz-e visszanézni szem
oda ahol éltem

mi lesz a fákkal
mi lesz a fészkeikkel
hol szól az ellopott madárdal
ki kufárkodik lépteimmel

mi lesz a kezünk melegével
szerelmeinkkel mi lesz
mit kezdenek a lüktetéssel
ha a szív nem kell semmihez

üres lesz minden vagy mindez álom
és jön az ébredés az édes
ma ezt sikerült kitalálnom
január szürke reggeléhez

kép | shutterstock.com

Handi Péter

GYÁSZ

2018-04-10 | PRÓZA

Negyven éve már, hogy az akkoriban „alapított” kert nyugati oldalára öt chilei fűzfenyőt, vagy ahogyan nálunk, Ausztráliában nevezik, ceruzafenyőt ültettem. Arra gondoltam, a fák majd lombzatukkal felfogják a délutáni égető napözönt, jótékonyan árnyékolnak. Azért ezeket a fákat választottam, mert a jegenyékhez hasonlóan egyenesen nőnek, és keskeny levelű lombzatukon valamicske azért átszűrődik a sugárzásból. Vonzott az ötlet, hogy a Dél-Amerikából származó „bevándorló” növény velem együtt ereszthet gyökeret ezen a földrészen.

már valódi fák

Az ültetéskor mindössze félméteres venyigék könnyebben megkapaszkodtak, mint az ültető. Egy év alatt elérték testmagasságomat – igaz, ez nem mondható nagy teljesítménynek. Két év után túlnőttek a szomszéd kétméteres kerítésén, és már valódi fák lettek, vastag törzssel, kéreggel. És a lombok... talán inkább levéleresztések: a fatörzs számtalan vékony oldalhajtásán megjelentek, de valahogy megmaradtak éppen nyíló falevélnek, hosszúkás, hegyben végződő apró lándzsáknak, s kúsztak az anya- vagy apafával fölfelé, sűrűsödtek, simogatták az egyre magasabb törzset.

A növénytanok a fűzfélékbe sorolja ezt a fafajtát, csak hogy az európai fűzfa merőben más.

A fák tizenöt évesen túlnőtték a háztetőt, és teljesítették a megálmodott feladatot. A kert is hálásan reagált védelmükre, zöldült a fű, terebélyesedtek a bokrok, a madarak ültette fügefafa biztonságosan nyújtóztatta ágazatát a fűzfenyők lábainál.

Tavaszi-nyári reggeleken, ahogy kiléptem a kertbe, feltekintettem a fákra. Ez afféle reggeli imádságnak is beillett, egy hitetlen áhítatának, avagy egy gazda elégedett tehetetlenségének, hogy képtelen kordában tartani a birtok szaporulatát...

Aztán „mítoszosodott” is a fásor; a törzsekből legyezőkként kiálló keskeny levelek kuszaságát néha úgy kavarta-forgatta a nyugati szél, hogy arcokat véltem felfedezni a lombok rajzolatában, mégpedig amolyan karikatúra-szerű skicceket, amilyeneket Major Henrik rajzolt a nyugatosokról és a korabeli újságírókról. Így jelent meg kertemben Füst Milán, Szomory és Karinthy. Fáim persze tudatlanul csak nőttek, nőttek, és már elérték az emberi élettartam körülbelüli felét; az est érkezéttel eltakarták még a csillagokat is.

Nem én szabtam határt e felfele terjedésnek. Mintha valaki megelégette volna az egek ostromlását. Egyszer csak ágak tucatjai hullottak a 30–35 méter magasból, majd egy derékvastagságú törzs vált le az egyikről, és átzuhant a szomszéd kertjébe. A szomszédék – fiatal házaspár egyhónapos kisbabával – panaszkodtak, hogy félnek kilépni, mert fejükre eshet...

Intézkedni kellett.

hóhérmunka

A hóhérmunkát nyolc felfegyverzett, erre a célra felbérelt fogdmeg végezte. Huzalok, csigák, csörlők pörögtek, a favágók, mint a majmok másztak le-fel, kezükben a villanyfűrészekkel módszeresen darabolták-szaggatták a fák lombozatát, törzsét, a vastos hasábok tompán puffantak, az autóparkoló elé állított órlógép meg mindent fűrészporrá darált.

A gyász sötétszürke hullámai ereszkedtek a maradék kertre – annak ellenére, hogy a nyugati napsugarak most már zavartalanul áradtak a pázsitra, bokrokra. De: a favágók – utasításra! – megálltak a gyilkolásban és megkegyelmeztek a fatönköknek a kerítés magasságában. Ott áll most az öt fatönk, csonkán és lombtalanul, és vádlón. Egy erre járó kertész azzal biztatott, hogy nem haltak meg, tavasszal újból nőni kezdenek, ágakat hajtanak. Lehet. De nem valószínű, hogy ismét látom a magyar irodalom arcait a kertben – legfeljebb egyszer majd e fáknál is magasabb régiókban.

kép | [wikimedia.com](https://commons.wikimedia.org/)

V. Buzás Andrea

SZÉP VAGY, MAMA!

2018-04-05 | NOVELLA

Tegezz nyugodtan, az örökkévalósághoz képest mind egyidősek vagyunk, mondogatta anyu újdonsült ismerőseinek. De amikor hatvanöt évesen negyedszer is férjhez ment egy nála tizenkét évvel fiatalabb pasihoz, hamar felismerte, hogy ebben az eseménydús földi illanásban mégiscsak sokat számít tíz, húsz esztendő. Főleg az elején és a végén.

szociális inkontinencia

Tapasztalatból beszélek, most töltöm be a hetvenkettőt, tehát jó ideje észlelem az öregasszonyosodás jeleit. Nem ijeszt meg, inkább mulatságosnak találom. Talán mert nem is a testi lazulások, inkább a belső ereszkedések érdekelnek. Például azon kapom magam, hogy öregasszonyos gátlástalansággal szólítok meg bárkit. Ez is anyu szokása volt. És képes lennék beleütni az orrom bármibe. Eleinte csak egyszer-egyszer csöppent ki, ma már, ha nem figyelek, árad belőlem a kéretlen tanács. Ez valami szociális inkontinencia kezdete lehet.

Viszont tapintatosabb velem a világ, és elnézőbb lettem én is a világgal. Rémiszt ugyan, hogy majd észre se veszem, és anyu sorsára jutok. Kéretlen kitárulkozásai, kotnyeles beavatkozásai kínosak voltak a családnak. De ő csak nevetett. Azt mondta, ha egyszer arra kapod fel a fejed, hogy mindenki magasabb és fiatalabb nálad, ideje lesz újragombolni a kabátot. És valóban. Sok minden tét nélkülivé lett, ezért is ernyed látványosan az én hajdan feszes önérzetem. *Mamikám, túlgyalod a dolgot...! Inkább gyere ki hozzánk* – hív a lányom, de valahogy elveszettnek érzem magam Viborgban. Persze Bristolban is, ahol a fiam él. Mintha idegen bolygókon botorkálnék, pedig sokfelé utaztam.

Megtanultam fészbukozni, így legalább látom, mit posztolnak az unokáim. Időnként kicsinosítom magam, csináltatok egy-két fotót a szomszéd lánnyal, aztán feltöltöm az oldalamra. Tetszeni akarok a családomnak. Nagy sikere volt a múltkori képemnek is. *Szép vagy, Mama!*, kommentelte az unokám Bristolból. Még a barátai is lájkolták. Büszkék rám, és ez jó érzés. Bezzeg, ha naponta látnának, amikor kikászálódok az ágyból, és fél órámba telik kiegyenesedni!

Max Beckmann: Nő szürke fejkendőben, jean louis mazieres, flickr.com

De nem ez a lényeg. Hanem hogy ez a bizonyos fotó olyasvalaki képernyőjén bukkant fel, akivel már vagy harminc éve nem találkoztam. Ahogy később mesélte, azonnal felismert a „boncolós” bagolytekintetéről. Bejelölt ismerősnek, én meg alig hittem a szememnek. Szilágyi Zitus volt, a jó öreg Ziti, az osztálynak csak Zaza, a laza.

Már másnap kiutaztam hozzá Szentendrére. Egy trombitafolyondárral befuttatott odúban lakott. *Minek nagyobb? Nem foglalok sok helyet*, zszisegett, akár ötvenvalahány éve, amikor tanárunk lett a gimnáziumban. Zaza már akkor is bogárszerű volt. De most, nyolcvanöt évesen, ahogy hajlott hátán kitinként feszült a pulóver, teleszkópos túrabotjait meg csápként kocogtatta maga előtt az apró lakásban, mintha kiteljesedett volna bogár-léte.

púderként használta a krétaport

Zaza egy tantestületben dolgozott anyuval, de körülbelül ennyi volt a közös nevező. Anyut és a klikkjét – képmutató, pletykás kis 4-5 fős társaság –, az első pillanattól

idegesítette Zaza keresetlensége és kezelhetetlensége. *Slampos kis kobold*, gúnyolódtak rajta. Tényleg szörnyen öltözködött, színt ütött színnel, mintát mintával, télit nyárral, és ettől mindig volt valami szedett-vedett, világégés utáni fílingje. Én viszont az első pillanattól imádtam, őt is meg az óráit is, pedig latint tanított. Emlékszem, anyu nem titkolt ellenszenvvel nézte Zaza iránti rajongásomat. *Mondd, nálatok is krétaporral kenegeti az orrát?*, kérdezte. Idővel persze legendássá lettek Zaza bizarr szokásai (például hogy púderként használta a krétaport), ám a tantestületben akkoriban, már amennyire ezt meg tudtam ítélni, idegen test maradt. Züm-züm Zazát – ahogy anyuék nevezték – nem érdekelte, ki mit gondol róla, és nem érdekelték az intrikák sem. Szerintem a tanáriban is beleröhögött mindenki képébe.

– Emlékszel, amikor a Soltész Ádi kotonnal hadonászott az órádon? – kérdeztem, és a tányérjára toltam egy szelet frankfurti koszorút.

– Persze, hogy emlékszem – vágta rá csibészes büszkeséggel, és villájával a levegőbe bökött. – Soltész azt kérdezte, *ismeri ezt, tanárnő...?*

– Te meg rávágtad, hogy én ismerem, édes fiam, de a te apád, sajnos, nem

ismerte!

- Nagy cirkusz lett belőle – nevetett Zaza, közben ujjbegyére gyűjtögette a lehullott grillázsdarabokat. – Most gondold el, hatvankettőt írtunk akkor.

- Nekünk akkor lettél Zaza!

- Utána minden évfolyam így hívott a hátam mögött – göcögött az ujját szopogatva. – Mellesleg, a zazák néhány milliós népcsoport. Talán kurdok... vagy örmények. Tudtad?

- Tényleg...? Nem, nem tudtam. Soltészt pedig pár hónap múlva kirúgták...

- De nem emiatt. Egyébként is bukdácsolt, két-három évvel idősebb volt nálatok... cigizett, lógott... Flegma, de jóeszű kölyök volt.

- Tudod, hogy politikus lett?

- Persze... Egy időben sokat láttam a tévében. Végül leérettségizett, és elvégezte az egyetemet. Mondom, hogy jófejű gyerek volt, messzire vitte a csibészes lendület. Anyád nagyon szíven viselte a sorsát – mondta, az utolsó szavaknál hirtelen hangszínt váltott, rejtélyt sejtetett.

- A Soltész sorsát?!

- Mindenáron meg akarta menteni. És a kotonos történet után anyád végképp meggyűlölt.

- Édes Zazám! Sose gyűlölt. Esetleg a fiatalságodat irigyelte... Anyu negyven lehetett, te legalább egy tízessel fiatalabb... Akkoriban ez sokat számított.

- Áh! Nem ezért! Anyádék lököttnek tartottak, és léptem-nyomon provokáltak. Züz-züm Zazának hívtak a hátam mögött.

Max Beckmann: Múteremsarok, jean louis mazieres, flickr.com

Zaza kikandikált a csésze mögül, láttam, vívódik.

– Soltészék lumpen család voltak – mondta –, valahol a környéketeken laktak.

Anyád istápolta őket, és a kapcsolatai révén simítgatta Soltész ügyeit.

– Anyám?! Sose hallottam erről.

– Ó, gyerek! Te mindig magaddal voltál elfoglalva.

– Ez nem igaz! Csak sose foglalkoztam másokkal.

Ahogy te se, mondtam volna még, de visszanyeltem. Tán mert váratlanul ért Zaza támadása. Pedig úgy terveztem, elmesélem, mennyit jelentett nekem az ő intrikákkal szembeni kívülmaradása. Az a kifinomult, játékos fölény, amivel sose állt bele a játszmákba, és amiről úgy látszott, kikezdehetlenné teszi a bántásokkal szemben. Talán ha ezt elmondom, másképp alakul minden. Mindenesetre néma maradtam, Zaza pedig nem tágított. Széttúrta sűrű, parókaszerű haját, és ellenségesen bámult rám.

– Anyád nagyvilági nő volt, nem irgalmasnővér – mondta felsőtestét az asztalhoz döntve. – Sose volt fogékony a szociális problémákra. Akkor miért épp a Soltészt pátyolgatta...? – kérdezte nyakát mélyen a tányér fölé nyújtva.

– Zaza! Azért mégis!

Zaza idétlenül forgatta bogárszemét, két vállát kérdőn megemelte, majd hirtelen visszajejtette. Aztán újraemelte, újraejtette, közben apró billenésekkel rázogatta a fejét. Szenilis vénasszony lett hát belőle is.

– Soltész jóképű, izmos, túlérett kölyök volt – mondta. – Volt benne valami nyers, pofátlan férfisárm.

Megállt a levegőben a kiskanál.

– Azt pletykálták, anyádnak viszonya volt vele – bökte ki végül, és a csésze mögé bújt.

– Zaza! – ugrottam fel. – Mi jut eszedbe?!

Zaza meghökkent. Legalábbis úgy tett, mintha meghökkent volna, visszadőlt a szék támlájára, és a szájára tapasztotta a kezét. De a kígyó már lecsúszott a nyelvéről,

átkúszott a frankfurti maradékán, át a kávéscsészék és a tányérok között. Hirtelen felfordult a gyomrom. Éreztem, ahogy siklik bennem a nyálkás hideg...

– Áhh... butaság! – rázkódott meg Zaza, mintha transzból ébredne. – Ne hallgass rám! Egyébként is... Semmi jelentősége. Ül csak vissza!... Na, ül már le! Anyád, szegény, rég meghalt. A Soltész meg... ha él, él, ha nem, nem. Ne bolygasd a múltat! Ostoba pletyka volt... És óva intelek, hogy nyomozásba kezdj!

– Áh...! Óva intesz?! A politikusok szoktak óva inteni.

– Bocsáss meg, fölösleges mondat volt! Tempi passati! Érted? Tempi passati! Egyél még egy szeletet...! Nem kérsz...? Tudod, mostanában mintha nem tudnám fékezni a nyelvemet. Eszembe jut valami, és kimondom. Hangosan gondolkodom, tán mert sokat vagyok egyedül.

Úgy nézett rám, mint egy alzheimeres, akinek hirtelen kitisztult az elméje, és elretten a saját állapotán.

– Egyébként tiszta az agyam... csak hát, ez a fecsegés...! Érted te ezt...? Na de... a Soltészra visszatérve... Csak addig volt politikus, amíg előzetesbe nem került. Korrupció, hatalommal való visszaélés, meg ilyenek..., de ezt tudod te is... Hónapokig foglalkozott vele a tévé, a sajtó... Képzeld, mostanában online is olvasok... De hát ezt is tudod, így találtam rád...

a lelket figyelem

Hamar elköszöntem Zazától. Már hazafelé azon morfondíroztam, hogy igaza lehet. Nem ismerem az embereket. Sokáig csak darabokban jutottak el hozzám, a szívük, a vérük, a májuk, a veséjük.

Max Beckmann: Csendélet liliommal, Thomas Hawk, flickr.com

Patológus voltam a Szent János kórházban. Szöveteket, baktériumokat vizsgáltam egész életemben. Mostanában viszont a lelket figyelem, a szellemet. Kíváncsian és szenvedélyesen. Megtehetem, hisz senkit nem zavar egy öregasszony bámézkodása.

Egyébként megfogadtam Zaza tanácsát. Nem kezdtem nyomozásba. De sokat gondolok anyura, és időnként azt mondogatom magamban: *szép vagy, Mama!*

felső kép | Max Beckmann: Nagy csendélet távcsővel, jean louis mazieres, flickr.com

Kállay Kotász Zoltán

KENYÉR

2018-04-24 | **VERS**

– Van itthon kenyerünk?

Bementem a spájzba, és kihoztam mindhárom veknit
(kettő közülük kőkemény,

kés is lecsorbul kérges testéről,
arra szolgál csupán, hogy bemutathassam nagyinak).

– Van itthon...?

Ezerszer kérdezte,
s tán egyszer fordult elő, hogy – miféle óvatlanság? –
tényleg nem volt.

– Balhé? – folytatta olyan hangsúllyal,
mely szinte sugallja:
igen, már megint.

Balhé:

forradalom, ellenforradalom,
háború, ellenháború,
felszabadítás, megszállás, megszállottság,
ideiglenesen az égboltunkon tartózkodó bombázó-repülőgépek,
lövöldözés, zavaros kiabálás,
vagy éppen – néma, kihalt kapualjak,
lehúzott redőnyök, áruhiány.

A pék agyonlőve hever a Rottenbiller utca sarkán,
esetleg egy New York felé tartó hajójáraton ül
az Atlanti óceán közepén.

– Megnézem – válaszoltam,
és a közért felé tartva szinte láttam
az utca felszaggatott kövét,
szétvert kirakatokat,
füstölgő csővel kanyarodó tankot...
Amit bárki emberfia negyven évvel korábban.
A boltban meglepően sokan álltak sorban
(készül valami?),
három kenyeret kértem,
az eladónak szeme sem rebbent.
Otthon nagy nehezen felszakadó sóhajjal

súgta, „ügyes vagy!”,
majd fáradtan az ágyába csusszant,
és az egyik veknit szorosan a mellkasához ölelve
elaludt.

kép | shutterstock.com

Mikus Anikó

GYÜTTMENT

2018-04-22 | NOVELLA

– Attól nem leszel kevésbé idegen, pláne nem kevésbé cigány, hogy doktor vagy – veregette az új állatorvost a városi jegyző. – Nem lesz könnyű dolgod itt az öreg Csegődi után. Ráadásul ilyen névvel, hogy Gyügyi, már megbocsáss...

– Megszoktam, büdösbőrű gügyeként nőttem fel.

– Jó, hát én csak úgy mondom, errefelé sokaknak feszül a mellénye.

– Bennem meg nem esett seggre a szentlélek, én is csak úgy mondom.

– Tetszel majd az öregnek! – nevetett a jegyző. – Gyere, átviszlek hozzá.

Csegődi doktor harmincöt éve járta a térséget. Vad ebek simultak a tenyerébe, öklelő marhákat, rúgó lovakat fogott meg. Trágyában taposva, nyakig véresen húzott világra csikókat, borjakat. Volt is tisztessége, nem tudott előre köszönni senkinek.

– Hallom, albérletben kezdesz – fogott kezét a fiatalemberrel. – Adok neked egy délutánt a rendelőmben, csinálhatsz egy kis mellékest. Holnap a birkásoknál kezdünk, szép lassan bemutatlak minden telepvezetőnek. Résen kell lenni, mert nagy ganajok is vannak ám közöttük. Trükkösen csinálódznak el malacok, borjak, de még csikók is. A lábasjóság meg úgy fogy, mintha róka vinné. Tudomást se vegyél róla, jobb a békesség. De ne törd, hogy állat méltatlan körülmények között legyen!

Csegődi végigmérte a cingár, körszakállas, szemüveges Gyügyi Kálmánt.

– Honnan jöttél, barátom?

– Ahová senki se menne, onnét. Nagyapám cincárként járta a vásárokat Erdélyben, apám már itt született. Ő is vásározott, mellékesbe meg vonószórt csórált hangszerkészítőknél. Egyszer úgy felrúgta egy ló, hogy elvitte a fél fejét. Aztán a nyálát csurgatta, anyámra maradtunk kilencen. Én vagyok a legidősebb. Lovak és marhák hasa alatt szaladgáltam taknyos korom óta. Nem büdös nekem a munka, csak sokaknak tetves cigány vagyok.

– Tudod, az óriás a völgyben is óriás, a törpe meg a hegyen is törpe. Ehhez tartsd magad. Elviszlek Antók Pistához, ő az agronómusunk, jóbarátom. Kiosztott itt már néhány ocsmány nyelvűt. Reggel hétre gyere ide, rühösség elleni oltásra megyünk a birkásokhoz.

– Aztán otthon mit szóltak, hogy doktor lett a gyerekből? – kérdezte másnap a kocsiban Csegődi.

– Anyám rámába rakatta az oklevelem másolatát, föltette a feszület mellé. A véreim meg mondanak ezt-azt. Van, akinek szaroslábú dögész vagyok, a másiknak okos bolond, a harmadik tisztelettel doktor uraz. Egyik öcsém embert ölt. Ott voltam, mikor meghozták az ítéletet. Az emberek anyámat szemem köpték, engem ököllel ütöttek. Mikor elvezették az öcsémet, megreppent a szíve. Többé nem danászott.

Hosszú ideig csönd volt a kocsiban. Csegődi, hogy oldja a feszültséget, szétterpesztette lábát az anyósülésen, nyújtózott egyet.

– Végre nem nekem kell vezetni! Nem akarok riogatni, de a fél életemet úton töltöttem. A birkás Sinkának viszont verhetetlen kisüstije van, már ezért megéri odamenni! Elhozunk neked is egy üveggel. Amúgy meg, ha meg nem haragszol, inkább ne említsd sehol az öcsédet.

Sinka Gábor telepvezető kora hajnalban a gondozókkal együtt mobilkarámokba terelte az állatokat. Mire Csegődiék megérkeztek, készen állt minden az oltásra. Lekezelt velük, kérdően nézett Gyügyire.

– Ismerkedjetek meg. Az utódomat tisztelheted a fiatalemberben, én már csak koccintásra jöttem.

– Nyugtával dicsérjük a napot – felelte Sinka.

Csegődi a karámon kívülről figyelte, amint a fiatal doktor eligazította a gondozókat. Azok egy-egy csoport elejére öreg, betanított ürüket állítottak, az állomány követő állatként akadálytalanul haladt a terelőfolyosón. Alapos, gyors vizsgálat után Gyügyi oltott, ha beteg állatra bukkant, az elkülönítő felé irányította.

Sinka elismerően bólogatott, odasúgta Csegődinek:

– Amilyen cérnabéla, olyan ügyes!

– Igen, okos fiúnak látszik. Na, mielőtt kihúzod a dugót, még megnézem a félreállított állatokat, aztán isten-isten, amennyi marad, annyi harag!

Gyügyi Kálmán megfogadta Csegődi tanácsát, nem beszélt sehol az öccséről. Levizitelt az agronómusnál is. Ebéd után elsétáltak a karámhoz, struccnézőbe.

– Két tojót és egy kakast tartok, már csak szerelemből. Rég nem éri meg a keltetéssel vesződni, semmi hasznot nem hoznak. Vagy csak én vagyok csapnivaló üzletember. A tojásokat eladom szállodáknak, patkolóknak.

– Meg szabad őket fogni? – kérdezte Gyügyi.

– Ha nem félsz, hogy jól seggbe rúgnak, akkor csak rajta! – nevetett Antók.

Csegődi – miközben a fiatalemberen tartották a szemüket – elmesélte barátjának, hogy ifjú kollégája mekkora terhet cipel gyilkos öccse miatt.

– Magától elmondta a fiú, szóhoz sem jutottam. Azt tanácsoltam neki, ne beszéljen erről senkinek, untig elég, hogy cigány. Csak legalább ne ordítana róla kilométerekreől!

Antók figyelmesen nézte a fiatal állatorvost, aki guggolva araszolgatott az óriási madarak felé. Jót nevettek, mikor a kakas felpattant, Gyügyi pedig fejvesztve menekült a karámon kívülre.

Senki nem vette észre, hogy a beszélgetést egy farakás mögül az agronómus technikus, Répás Károly is végighallgatta.

A fejőállomásra hívták először név szerint Gyügyi Kálmánt, miután híre ment, hogy remekül bánik lovakkal és marhákkal. Első körben a gépeket ellenőrizte, és jelezte, hogy a fejőgumik egy része repedt.

– Valószínű, ezért gyulladt a tehenek tőgye, itt jutnak fel legkönnyebben a kórokozók. Munkaköri kötelessége a vezetőnek a géppark felügyelete, a hibás alkatrészek cseréje. Pont.

Barsa Endre, a telep vezetője szótlanul vette tudomásul az orvos megjegyzését. Gyügyi látta, hogy a férfi mindkét keze ökölbe szorult.

Kezslábast, csizmát húzott, és sorra vizsgálta az összes fejésbe rakott állat tőgyét. Hajszínező szprével kis karikát rajzolt a beteg, gyógyszerelésre szoruló állatok szőrére.

– Bizonyára tudják, hogy a kezelés alatt nem hozható kereskedelmi forgalomba a lefejt tej. Gyógyszerekkel, tőgykenőccsel másfél-két hét alatt megoldódik a probléma.

– Két hét jó nagy bevételkiesés – jegyezte meg Barsa.

– Sajnálom, erre előbb kellett volna gondolni.

Gyügyi levette a védőruhát, felírta a szükséges gyógyszereket. Megjegyezte, hogy pár nap múlva visszanéz.

Barsa zsebre rakta a kezét, az orvos sem erőltette a kézfogást.

Néhány héttel később Csegődi doktor búcsúztatójára annyi ember gyűlt össze, akár egy népes lagziba. A város széli lovasiskola hatalmas területén kényelmesen elfért mindenki. Nem érkeztek üres kézzel. Csapravert hordók, egészben sült malacok, birkapörkölt kondérokban, nyársra húzott ökör, az asztalokon szendvicsek, sütemények.

Antók gyerekek gyűrűjében strucctojásokat tört. Vésővel, kalapáccsal ujjnyi rést ütött a héjon, majd óvatosan kézzel tovább tágította. A vastag hártya felhasítása után lavórnyi edénybe öntötte a tojások tartalmát.

– Nem láttál még ilyet te sem, mi? – szólt oda vidáman Gyügyinek. Négyféle hagymán, kakastaréjjal, tárcsán sütöm.

– Alig várom, hogy megkóstoljam – emelte meg poharát a fiatalember.

– Hát te mit hoztál a mulatságba öcsém? – verte hátba az orvost Répás, Antók kollégája. Vörös fején látszott, derekasan emelgette a poharat.

– Na mit? Hát szakácskönyvet! Úgy kezdődik benne minden recept, hogy lopj egy tyúkot! – röhögött Szűcs, a sertéstelep vezetője.

Répás combját csapkodva ismételte:

– Ez jó, ez nagyon jó!

Gyügyi feje is elvörösödött, lekapta szemüvegét. Látszott, nehezen fékezi magát.

Antók tojáskavargatás közben odaszólt Répásnak:

– Eleget ittál. Egyél is.

Aztán Szűcshöz fordult.

– Nálatok meg minden vasárnapi ebéd lopott malaccal kezdődik, nem igaz, kondás?

Lehervadt a vigyor a férfi arcáról, odébb kotródott.

Csegődi átkarolta kollégája vállát, koccintott vele.

– Ne törődj velük. Ők is csak állva pisálnak meg ülve szarnak. Pista majd a szájukra lép.

Répáson látszott, hogy bosszantja Antók megjegyzése, imbolyogva rákezdte:

– Nem jó az igazat hangosan hegedülni, ugye, Kálmán? Mert vannak, akik nemcsak lopnak, hanem ölnek is, ugye, Kálmán? Mit mondasz erre, Kálmán? Csegődi és Antók összenéztek. Tudták, honnan fúj a szél. Csegődi szorosán a fiatalemberbe karolt, és az istállók felé irányította.

– Na, ez a mocskosszájú a közelben lehetett, mikor Pistánál voltunk. Rajtam kívül csak ő tudja az öcséd történetét. Tőlem.

Gyügyi kérdőn nézett az öregre.

– Tudom, én tanácsoltam, hogy ne beszélj erről senkinek, de Pista húsz éve a barátom. Hát elmondtam!

Az istállóhoz érve Csegődi odaszólt egy lovásznak.

– Van itt olyan gebe, ami ma még nem lett lerifrancolva?

Felnyergelve elővezetett a fiú egy nyugodt, barátságos kancát.

– Menj, járj vele félórát. Mire visszajössz, megnyugszol.

A helyi tagokból verbuválódott alkalmi zenekar szalmabálákból emelt pódiumon húzta a talpalávalót. Csegődivel mindenki koccintani akart, sokak asztalához odaült diskurálni. Két órába is beletelt, mire Antókkal összefutott.

– Nem láttad valahol Kálmánt?

– Én azt hittem, veled van.

– Gyere, menjünk az istállókhöz, tudom, melyik lóval ment ki. Csegődi rögtön észrevette, hogy a kancát már visszavitték.

– Kérdezősködjünk, hátha látta valaki.

Kifelé menet nyöszörgést hallottak. Benéztek az üres boxba, összekotort szalma alatt ott feküdt Gyügyi, véresre verve.

– A rohadt életbe! – térdelt melléje az öreg.

Antók kiabálva kérdezte, látta-e bárki, hogy mi történt.

– Talán ledobta a ló – mondta valaki.

– Ledobta? Aztán összeverte? Utána meg eldugta a szalma alá?

A kiabálásra összefutottak az emberek, egymástól kérdezték, mi történt.

Csegődi felfedezett a szalmán egy véres lótakarót is.

– Rádobták a fejemre, mikor visszajöttem. Semmit és senkit nem láttam. Csak ütöttek percekig, aztán belöktek ide.

Alig lehetett érteni, amit a fiú mondott, mert a foga is kitörött.

Csegődi hátraszólt a bámézkodóknak, hívjanak gyorsan mentőt.

- Elég leszel ennek te is! – szólalt meg egy hang a tömegből.

Az öreg megperdült, mire Barsa, a fejőállomás vezetője elhagyta az istállót.

Gyügyit nyomozók keresték fel a kórházban. Nem kérdezték meg tőle, hogy van, mielőtt faggatni kezdték.

- Mondja el, mit tud.

- Nem tudok semmit.

- Ha nem működik együtt, nem segíhetünk.

- Takarót dobtak a fejemre és szétverték. Még csak hangokat sem hallottam. Némán ütöttek, ahol értek. Nem tudok személyleírást adni, ha arra várnak.

- Ennél többre számítottunk – mondta az egyik rendőr kétértelműen.

Pár héttel később Csegődi László házán tábla hirdette: ELADÓ. Gyügyi Kálmán felépülése után diagnosztikai laborban helyezkedett el. Ott nem találkozik állatokkal.

kép | shutterstock.com

Kovács Asztrik

EGY FÉLIG LEPUKKANT VÉCÉBEN

2018-04-19 | NOVELLA

Egy félig lepukkant vécébe mentem. Követett a srác. Magasabb volt nálam, kopasz, pontosan olyan, aki nem jó, ha követi az embert egy vécébe. Akkor lépett be, amikor már pisáltam. Megállt mögöttem, részegen mondta, hogy

– Nem te vagy az a srác, akit az Attis megvert?

- De én vagyok.
- Mert, hogy lekurvaanyáztad.
- Visszakurvaanyáztam.
- Aztán leütött a picsába.
- Igen, én voltam.

Úgy vigyorgott, mint a kisfiúk az iskolaudvaron, amikor megalázzák a különc gyereket

- Meg le is köpött.
- Igen, emlékszem.
- Legközelebb vigyázz a szádra.
- Legközelebb.
- Vagy valami gond van?
- Már megbeszéltem Attissal.
- Mi? – erre nem számított.
- Mondom, már megbeszéltem vele.

Kiráztam az utolsó cseppeket és begomboltam a sliccem.

- Múltkor összefutottunk. Odamentem, és mondtam, hogy nem volt igazam, de neki sem. Kezet fogtunk.
- Tényleg?

– Igen, megbeszéltük, hogy minden rendben.

Ezen elgondolkozott, megváltozott a tekintete is.

– Jó gyerek ám az Attis.

– Nincs vele semmi gond.

– Csak tudod, nehéz neki. Az apja pár hónapja felakasztotta magát a pincében. Ezért nehezen viseli, ha lekurvaanyázzák... Így aztán, tudod. Az egész családnak nagyon nehéz volt. Vágod?

– Hülyeség volt.

– Majd igyunk egy sört

– Rendben, állom.

A srác megnyugodott és elment. Megmostam a kezem, és lemostam az arcomról az ütést meg a köpést, amit nem nekem szántak.

kép | shutterstock.com

Z. Karvalics László

HERMÉSZ FULLÁNKJA

2018-04-16 | **ESSZÉ**

*Nacsinák Gergely András: **Óda Árkádiához, avagy a lélekkeresők** című könyvéről*

Egy émelyítően felszínes romantikus zsánerfestő a jellegzetes Nacsinák-olvasót minden bizsonnyal pasztellszínű tógájában bal kezére támaszkodó, göndör fürtű antik kultúrafogyasztóként láttatná, a kerevet körüli enteriőrt a képbe kiszámíthatatlanul be-bekúszó szobortöredékekkel, irattekerccsekkel, lehetőleg állatot ábrázoló mozaikpadlóval és minél harsányabban zöld *babér*- és cipruslevelek mellett a legrubintosabb vörösborral félig megtöltött *kupákkal* gazdagítva, miközben a kőpárkányos ablakon át *kehes kecskék* sejlenek fel egy szomjhalálba ájult olajfaliget szorításában vergődő épület romjain. Egy összművészeti változatban kabócazene is beszűrődik, ami jótékonyan hat az olivaillattól és az elmúlás-hangulattól (amelyben *régi világunk eresztékei már csaknem füllel hallhatóan recsegnek*) már amúgy is bódult érzékekre.[1]

pásztori idill

De a valóságtól ugyanilyen messze állna egy hipermodern okos otthonba álmodni őket, akik a legújabb Nacsinák-szövegeket a háromrétegű óriás üveglakon át beömlő napfényt szenzorvezérelt *redőnyökkel* megsűrű, pormentesített nappalijukban Giancarlo Pretazzoli hajlított bútorszobrán álló dizájnerlaptopról veszik birtokba, a digitális kultúra futurisztikus kulisszái között sokkal magasabb érzékenyítettségi szintet elérve a szellem, a műveltség és a civilizáció lényegével és jövőjével kapcsolatos égető kérdések feltételéhez és megválaszolásához, *hajszolt életük antitéziseként* menekülve olykor Árkádiába, a pásztori idillhez (vagy aminek azt hiszik, vagy amivel helyettesíteni tudják).

A fentieknél sokkal valószínűbb egy igényesen felújított panellakás hálósobájában a márciusi fagy és a közös tereket eluraló hisztéria, *a valósággá sűrűsödött és megszilárdult örület* lélekrabló *lidércnyomása* elől, IKEA-s olvasólámpa fénykörében takarója alá menekülő közalkalmazott kontúrja, aki saját értelmiségi méltóságának maradékaiból azzal rak össze esténként újra és újra elviselhető kompozíciót, hogy olvas. Olyasmit, amit szeret. Olyasmit, ami mozgásba hozza az elméjét és a szívét. Olyasmit, amivel nem kockáztat, mert már kipróbálta, és tudja, hogy kap tőle valamit. Valamit, ami *az emberre mért, csöndes és személyes létezés emblémájaként* ellensúlyozhatja mindazt, amivel (Csíkszentmihályi Mihály szavait elorozva) 'a minden pillanatban támadásra kész pszichés entrópia' kísérletezik, hogy *ilyeténképpen* tegyen

gyengébbé és kiszolgáltatottabbá. Így lesz misztériummá maga az olvasás: megérezzük és átéljük, hogy ez egyúttal olyan út, amelyen még tétova botorkálással is esély nyílik, hogy *felfogóképes szellemi atomokból szellemi lénné* váljunk. Vagy maradjunk.

Ha innen nézzük, Árkádia megtestesíti mindazt, amit egy *szellemi hazától* várni és remélni lehet. Hogy *szatírok és bugrisok között* európainak, s attól elválaszthatatlanul a mindenkiben ott lapuló *isten szikra hordozójának* tekinthesse magát bárki. S noha már maga a *bolyongás öröme* is elég, hogy sejteni kezdjük annak az irtózatossá kiterjedésű labirintusnak a méretét, amit a társadalom- és művelődéstörténet épített számunkra, nem árt, ha van túravezetőnk. Egy 'igazságra vezérlő kalauz' nemcsak az útvonalakat ismeri jobban, hanem a dolgok valóságos és lehetséges összekapcsolódásának rendjét is. S nemcsak a bolyongásban segít. Elsőként is nyugalmat áraszt. Megérezzük, hogy a labirintusba merészkedés nem veszély forrása, mint Minótauroszt alvilágában, hanem olykor mámorosan izgalmas, olykor unalmasan aprólékos és fárasztó, de sohasem öncélú felfedezés, kincsvadászat, amely mindig tart valahonnan valahová. Ariadné öröksége: az ismeretek apró ékkövecskéinek felfűzése különféle láncolatokra. *Pillanatokra, amiben az idő sok-sok apró hajszálere összefut.* Ezek szolgálnak belső útjelzőként, ha majd a jelen valóságának veszélyteli labirintusaiban akarunk navigálni: ott, ahol a civilizációs kihívások mögött megoldandó és kínzó problémák, kockázatok és veszélyek torlódnak egymásra. Ahol a fokozódó tét miatt nem a *történelemből vágyva-vágyott kilépés*, hanem egy elképzelt jövőállapothoz közelebb sodró vagy az elkerülni kívánt kimenetektől eltávolító értelmes cselekvés módoszatait keressük. A jó kalauz segít megérteni, hogy a művelődéstörténeti múlt darabkái korántsem fossziliák, hanem élő és eleven fogaskerekek, amelyek a cselekvésbe és a megalapozó döntések mögött álló mérlegelési, gondolkodási térbe képesek beforgatni hajdanvolt korok embereinek tapasztalatait, tudását, világlátását, értelmezési kiindulópontjait, erkölcsi és racionális mikrokozmoszát. Ad is aggodalomra elég okot a tény, hogy ennek kimondásáért és elfogadásáért ma leginkább a technokráciával összefonódó tudomány- és

oktatáspolitikákkal szemben kell úszni, megteremtve annak pátoaszát, hogy már nemcsak a szerelmet, hanem a humanista műveltségeszmenyt és a mindenoldalúan fejlett ember ideáltipikus képét is valamiféle *túlpartra* kell átvinni, fogunkban tartva.

biztos kezű kormányos

Nacsinák Gergely András a legjobbfejta kübérnétész, a műveltség bárkájának biztos kezű kormányosa. Az árkádiai nyájak őrzőjének, Hermésznek a leszármaszotta, akitől

az ékesszólás és a költészet szeretetét hozza (akárcsak könyve egyik hőse, Daphnisz, aki egyenesen Hermész fia).

Egy vers (*Keats: Ode on a Grecian Urn*) és pár kép (például *Poussin: Et in Arcadia ego*). Ennyi a könyv tárgya, de ami megszületik ebből, az úgy viszonyul a vers- és képelemzéshez, mint egy háztartási eszköz használati utasításának kisbetűs része az alkotmányhoz.

Műfaji besorolása nem okoz nehézséget: az esszéirodalom nemes vonulatába tartozik, a dialógusforma kreatív használatával.

Első megközelítésben Nacsinák meglelné a mozzanatok, amelyek nyugtalanítóan elégtelenek az eddigi értelmezésekben és fordításokban, és mozgósítana minden ismeretet, amelyek révén a zavarok és homályok eloszlathatók. Ablak nyílik egy értelmezési kerethez, amelyben a látszólagos ellentmondások és alternatív olvasatok helyett közös és meggyőző magyarázat adható vers és kép nyitott kérdéseire és összefüggéseire: ezért nevezi Keats költeményét *kvantumversnek*.

A csomók kibogozásához művelődéstörténeti *rejtekkajtok nyitogatásával* egyre távolabbi ösvényekre kell rátévedni és onnan rendre visszakanyarodni, hogy minden apró részlet megfelelő helyre kerüljön, a helytelen következtetések kizárásával vezetve az olvasót a *beavatottság* erősödő érzése felé, epizódról epizódra. Ám mintha ezzel egyidejűleg gyorsított felvételen látnánk rá a monumentális történetre is, ahogyan eleink lépcsőről lépésre egyre magasabb szinten jelentéstelivé tették a világot a maguk számára. Ahogyan a legerősebb instrumentummal, a kultúrával szálltak szembe a pusztulás erőivel. Mert a jelentések rendjének végső értelme a valóságra vonatkoztatott érvényesség, amely nélkül nincs a természet és a társadalom törvényeihez igazodó cselekvés.

egyetemes emberi allegória

Nacsinák Árkádia minden zugát bejárja Hermésszel – amit művel, az nem pusztán filozófiai és filológiai hermeneutika egyidejűleg, hanem ezek

anagogikus változata, amely a legmélyebb, kinyilatkoztatás-szerű titkokhoz vezet (mint Keats verse). Mögötte pedig ott lapul egy ki nem mondott, csak sejtetett tézis is: hogy Árkádia, bár a hellén világ szüli meg, és később krisztianizált köntöst ölt, mégiscsak egyetemes emberi allegória. Minden pásztor otthona, aki a jelentések és a szellem világában gondoz nyáját. Daphnisz mellett Dzsajadéváé is, s itt domborul (a 'tanult emberek szívében') Dzsálál ad-Dín Rúmi sírja is. S persze mindazoké is, akik innen táplálkoznának: mert Árkádiában minden közjóság, ha van elég erudíciónk, hogy magunkhoz szólítsuk.

Nacsinák nem bánik kesztyűs kézzel az olvasóival. Nem tesz engedményt, nem tudományt népszerűsít. Inkább maga után akar húzni mindenkit, ezért rakja olyan magasra a léceket. Mintha fullánkot döfne belénk a felismerés[2]: csak így érdemes. Ez a mérték. (Mellesleg: a mérésnek is Hermész az istene). És a méreg szétárad bennünk: hiszen a megértésnek mindig vannak mélyebb termei és tárnái ahhoz képest, ahol járunk. A tudás mit sem ér, ha nem párosul törekvéssel a még magasabb rendű tudás megszerzésére. Amikor azt gondoljuk, hetvenegynéhány oldal után, hogy megérkeztünk valamiféle megfejtéshez (nem írjuk ide, mert a hozzá vezető út nélkül kimondani mit sem ér), a Nagy Imposztor csavar egyet a tógáján: *Talán ez már megtenné egy első mondatnak*. Még innen is van tehát tovább.

Mi pedig? Nem a méreg keserűségét érezzük, hanem bölcsész *bacchanáliák* legédesebb ambróziájától vagyunk mámorosak.

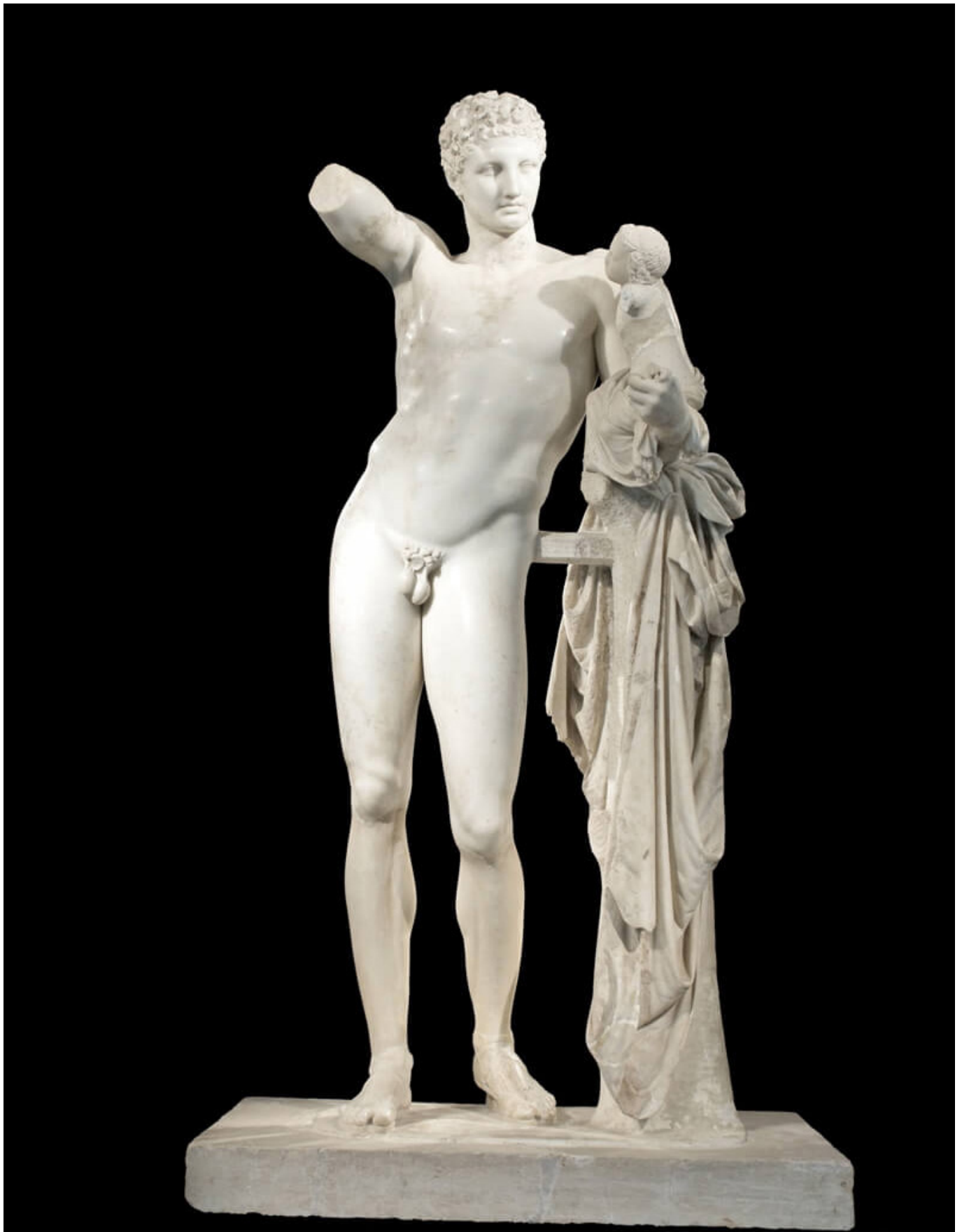
[1]

A szövegben dőlt betűvel a könyvből vett Nacsinák-vendégszavak szerepelnek.

[2]

Hermésznek sajnos, nincs fullánkja, pedig kapóra jönne. Darázshoz nem hasonlítják, ahogy *Apollónt az egérhez*. Fullánkja Eróznak van, és elég annyi hozzá, hogy nem a nyila. Hanem ami a Hermész-fejű határoszlopok, a hermák alján termékenységsszimbólumként díszel, és amit – nagy botrányt kavartva – marcipánból formázott meg az Alföldi-féle *Lüszisztraté*-előadás plakáttervezője 2010-ben. És **Arisztophanész** az, aki egy egész komédiát szentel a darazsak – vagyis a felesleges ügyekre figyelmet pazarló esküdtbírósi tagok – kifigurázásának. Ami felettébb érdekes asszociáció, mert más európai néphagyományokban a bölcs darazsak igazságosztók, s Platón *Phaidónjában* azok a mértéktartó és igazságos emberek járnak a legjobban, akiknek lelke haláluk után nem alantass állatokba, hanem például a társas életet élő darazsakba költözik – akiket meg Arisztotelész azért tartott „politikai állatnak”, mert más, nyájban élő társaikkal ellentétben közösen cselekszenek, például fészeképítéskor. Homérosz (akinek vakságát az egyik legenda szerint méh fullánkja okozta) az *Iliászban* visszatérően az ivadékaikat mindenáron megvédő darazsakat méltatja. Arisztophanészról pedig azt tudjuk meg másutt, hogy a görögök kedvelt kétcsövű aulosza, a Keats-vers *boldog pásztorának örök sípja* a darazsak zúgásához hasonlító hangon szólal meg: műmü, műmü. Állítólag ezt a hangot hallotta utoljára Ménész fáraó is, aki ötezer évvel ezelőtt halt meg a Nílus-parton, darázscsípéstől (Vagy víziló végzett vele? – mert a 'kheb' mindkét állatot jelenthette). Mindezzel csak azt szerettük volna érzékeltetni, hogy Árkádiában tényleg bárhonnán eljuthatunk bárhová, miközben akárhonnán elindulhatunk.

kép | shutterstock.com

S. Nagy Katalin

ALBERTO GIACOMETTI ÖNARCKÉPEI

2018-04-08 | ESSZÉ

Alberto Giacometti már tizenöt éves korában festett olyan önarcképet, melyet számon tart a művészettörténet. Szembenéző mellkép, nyitott, nagy szemmel, csodálkozó, figyelmes tekintettel; a dacos száj körül határozott vonások. Tizenhét éves korából több rajza ismert, ezek kiállításokon is gyakran szerepelnek. Az egyikén már feltűnik az a jellegzetes boglyas, magas hajkorona, ami élete végéig látható a róla készült rajzokon és fotókon. Tizenhét esztendősen azon a mellkép-rajzán is, ahol testével balra fordul, arca azonban szembenéz, nyitott szájjal önmagát figyeli a tükörben. Mellkasához emelt, energikus jobb kezében munkaeszköze. Haja mintha fodrozódó víztükör volna, sok-sok izgága hullámvonal. Mögötte az üres falon saját sötét árnyéka, jelezve, hogy tele van kétellyel, szorongással. (Későbbi írásaiban ezt rögzíti, és róla szólva mások is kiemelik visszatérő sötét gondolatait, állapotait.) 1918-ban készült az önarckép, amelyen ülve jobbra fordul, de elszántan, keményen visszanéz. Kezében itt is mestersége eszköze, épp árnyékol egy felületen. Megállt, egész teste merev kissé, világító szeme és szerteágazó haja belső feszültségeit tükrözi. A háttér, az értelmes fiatal arc és a puha kabát fény-árnyék viszonyai megerősítik a kamaszból áradó erős érzelmeket. És egyértelművé teszik a rendkívüli tehetséget, kifejezőkészséget és a korán megszerzett szakismeretet.

génjeiben hordozta

Giacometti (1901–1966) hétévesen kezdett rajzolni. Tizenegy-tizenkét éves korában Dürert és Rembrandtot másolta apja könyveiből. Tizennégy évesen készítette első szobrát Diegóról, az öccséről

(aki Giacometti haláláig rendszeres modellje marad). Génjeiben is hordozta a késztetést: apja, Giovanni Giacometti (1868–1933) számon tartott svájci olasz impresszionista festő. Apja unokatestvére, Augusto Giacometti (1877–1947) festette 1933-ban a zürichi Grossmünster üvegablakait. Alberto szívesen figyelte, ahogy apja a magas hegyek közötti lakóhelyükön a tájban festett. Környezetükben is sok a művész, Giacometti keresztapja Cuno Amiet (1868–1961) svájci fauve, expresszionista festő, akinek korai szimbolista művei erősen hatottak a tizenévesen rajzolni, festeni kezdő Giacomettire. (Több könyv és svájci kiállítás mutatta be Giovanni Giacometti és Cuno Amiet szakmai kapcsolatát és barátságát). Öccsének, Diegónak Ferdinand Hodler a keresztapja, a 20. század első negyedének legbefolyásosabb svájci művésze, aki

gyakran látogatta meg a Giacometti családot és kísérte figyelemmel a gyerekek munkáit. Alberto ceruzával és ecsettel bebarangolta és megörökítette a völgyet, a hegykoszorút, rögzítette szülőhelye látványait.

Giovanni Giacometti önarcképe

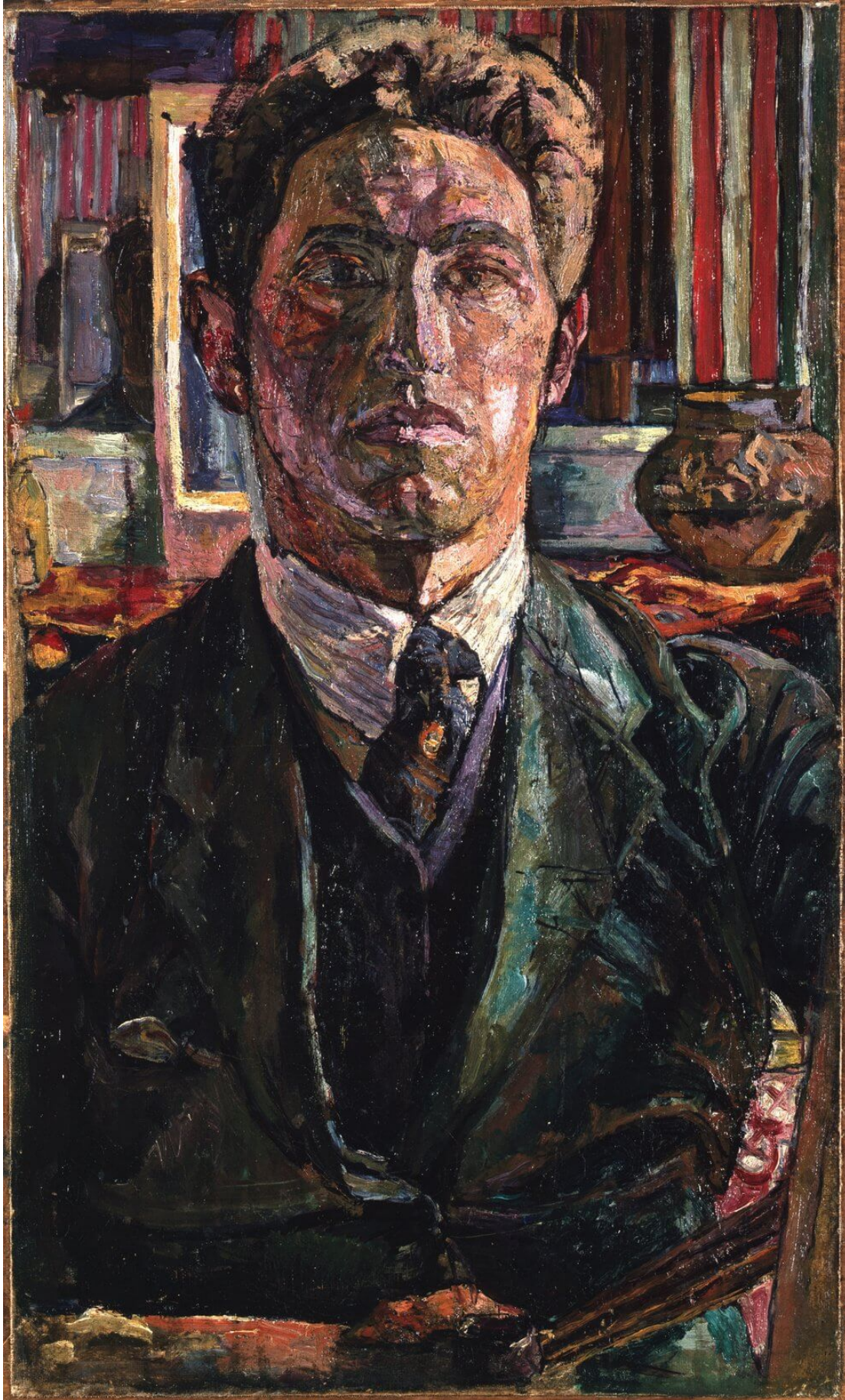
Apja számtalan festményen, rajzon örökítette meg családtagjait, négy gyermekét. Így a kicsi Albertóról is ismerünk apja által készített portrékat. Giacometti gyerekkorára mint boldog időszakra emlékezett, anyjával és testvéreivel bensőséges kapcsolatot

ápol. Apja munkáin derűs, kiegyensúlyozott családi viszonyokat látunk, és legidősebb fiát szebbnek, harmonikusabbnak láttatja, mint az önmagát. Giacometti később úgy emlékszik, hogy túlzottan magabiztos, arrogáns kamasz volt, ekkori önarcképein ilyennek mutatkozik, és csak tizennyolc éves kora után kezdődött az elbizonytalanodás.

Életrajzírója, James Lord szerint „senki sem kételkedett Alberto zsenialitásában”.

szorongató magány

1920-ban elkísérte zsűriző apját Velencébe. Jacopo Tintoretto „csodálatos felfedezés volt számomra, egy új világra nyíló függöny”, Padovában – írja – „Giotto ereje ellenállhatatlanul hatott rám”. Ez a két meghatározó élmény is hozzájárult, hogy elhagyta Stampát, a kis hegyi falut és a gondoskodó anyát, a szép arcú, derűs, erős Anettát, a „kősziklát” (ahogy mindenki nevezte őt), aki élete végéig modellje maradt. Párizsba költözött, a Montparnasse-on lévő Academie de la Grande Chaumiére-ben tanult, Antoine Bourdelle, a népszerű emlékmű szobrász tanítványa lett. Egy évvel fiatalabb testvére, Diego, anyjuk tanácsára követte Párizsba, ő is szobrászatot és festészetet tanult, abban az időben készült munkáikat néha nehéz megkülönböztetni. 1925-ben együtt béreltek műtermet a rue Hippolyte-Maindron-i szobrászati stúdióban, ott éltek, dolgoztak életük végéig. Alberto a négy évtized alatt számos rajzán örökítette meg műtermét, nagyon sok ülő portrét készített abban a környezetben modelljeiről, családtagjairól és önmagáról is. Ezeken a műtermi önarcképeken jelenik meg először a szorongató magány, ami későbbi szobrainak jellegzetessége.

Alberto Giacometti: Önarckép

1921-ben festette egyik legismertebb önarcképét. Furcsa pózban, féltérdre ereszkedve ül egy sárga faszéken az állvány előtt, felemelt keze megállt a vásznon festés közben, másik kezében combjának támasztva a színes paletta és egy fehér rongy. Öltözékén és a háttéren felismerhető apja, Giovanni élénk színvilága és festésmódja. Ekkor húszéves, de idősebbnek látszik. Arca, szája, szeme dacos, kemény, elszánt, ugyanakkor elégedetlen, gyanakvó is. Giacometti később sokféle formában fogalmazza meg: „Bármit is hozzak létre, az csupán halvány lenyomata lesz mindannak, amit látok, s a siker mindig messze elmarad majd a kudarc mögött, vagy talán a siker mindig egyet jelent a kudarccal.” Ez az expresszív, zárt kompozíciójú önarckép mintha az idézett vallomás vizuális megfelelője volna. A fiatal férfi feszegeti a kereteket: hajkoronája felül kilóg a képből és mindkét lábfeje folytatódik alul, a képkereten túl. Számomra ez a két erőteljes, sötét cipő megidézi későbbi vékony, magasba törekvő szobrainak szokatlanul vastag, erős talpát. A fiatal festő munkája inkább a századelő önarcképeinek felfogását tükrözi, kevésbé mutatható ki kapcsolat későbbi jellegzetes emberábrázolásaival. Mégis, ez a Kunsthaus Zürichben őrzött festmény meglepően érett alkotás.

Alberto Giacometti: Önarckép

A húszas években párizsi életük berendezésekor legfőbb modellje öccse, Diego, akiről a rajzok, szobrok mellett közös portrékat is készített. Sokan hasonlítják kapcsolatukat a Van Gogh testvérek, Vincent és Theo bensőséges viszonyához. Ekkoriban festett

önarcképei a pályakezdés határozottságát, az alkotás iránti elkötelezettséget mutatják. Festői értékük is jelentős, már ezek is igényesebb, elmélyültebb munkák, mint apjának tehetséges, műves, de közel sem olyan eredeti képei. (Kitűnően illusztrálják, mi a különbség a tehetséges művész és a zseniális alkotó között.)

1926-tól a Salon des Tuileries-ben rendezett látványos afrikai és óceániai szobrászati kiállítás után plasztikai nyelvében is fordulat következik, a mágikus totemek hatására szürrealista látomásokat teremt; Diegóról készített mellszobor-sorozata már ilyen. 1927-ben költözik a műterembe, ahol élete végéig dolgozik, ekkor rendezték első kiállítását egy zürichi galériában. A fotókon arca, kéz- és testtartása ugyanolyan kemény, mint amilyenek rajzain és akvarelljein láttatja önmagát. 1929-ben szerződött Pierre Loebbel, a szürrealisták kedvenc kereskedőjével. 1931-ben csatlakozott André Breton szürrealista csoportjához (ahonnan 1935-ben kiutasították fejek iránti érdeklődése miatt, de továbbra is fontosak munkáiban a szürrealista eljárások, az álomszerű látomások). 1932-es első párizsi önálló tárlatán állította ki azokat a szobrait, amelyeket „mozgó és némító tárgyaknak” nevezett.

gyűrődések, mélyedések

A harmincas évek elején egyik önarcképén szokatlanul szigorúnak, férfiasnak, energikusnak festi önmagát. Mereven szembenéz, nagyon egyenes tartású, válla

és tömött hajkoronája szétfeszíti a keretet. Ezáltal az arc, a test szinte tapintható közelségbe kerül a nézővel. Jobbról erős a fényforrás, fehér folt az arcon, balról árnyékban, mintha énje sötét oldalát fedné el és fedné fel egyszerre. A fény-árnyék kontraszt a zsúfolt háttéren is jelen van. Az ingnyakon és a felöltőn is ugyanez a kettősség. A kép alsó részét a karja, keze határolja. Sok minden van a környezetében, a színek felfokozottak, a festésmód expresszív, ruházata is nyugtalan. Még nincsenek a negyvenes évei közepétől jellegzetes szarkalábak, mély barázdák az arcon, de már olyan gyűrődések, mélyedések láthatók, amelyek előre vetítik a fakéreg, elefántbőr-szerű Giacometti-arcokat. 1929-ben jelent meg az első Giacomettit méltató kritika a Bataille legendás folyóiratában, a Documents-ben. Írója, a francia író, etnológus Michel Leiris fétistárgyaknak nevezi Giacometti szobrait. Mintha ez a különös és nem kicsit vad önarckép is hasonlana azokhoz.

Annette Giacometti fotója © Giacometti Estate

1927-ben kubista mellszobrot készít magáról három egymásra helyezett geometrikus alakzattal. A legfelső szabálytalan idomon, a fejen bevéselt hullámzó vonalak az arc részleteinek jelzései.

Az 1930-as évek elején találkozik Picassóval, aki már elmúlt 50 éves. Barátságuk a negyvenes évek elejéig tart, mivel a zárkózott, visszahúzódó Giacometti egyre nehezebben viseli Picasso exhibicionizmusát, uralkodói természetét. Mindketten vonzódtak a törzsi kultúrák plasztikáihoz és mindkettőjüket foglalkoztatta, hogyan lehet újszerű térábrázolást létrehozni (2016-ban volt a Musée Picasso Paris-ban Picasso-Giacometti kiállítás a két eltérő temperamentumú művész ikonikus alkotásaiból).

Az 1930-as évek végén Giacometti abbahagyta a szürrealista és az absztrakt plasztikai formálást, visszafordult a figurativitáshoz. Önmagáról és Diegóról is nyugtalan fejrészleteket és a közös műteremben ülő egészalakos rajzokat készített.

szorgalmas és konok

1941-ben találkozott Sartre-ral és Beauvoirral. Az egzisztencialista irodalom és filozófia nagy hatással volt gondolkodásmódjára. Barátságuk hozadéka, hogy Sartre esszét írt Giacometti művészetéről (ez először 1948-ban jelent meg New Yorkban a szobrász kiállítására készült katalógusban). „Nem ismerek senkit, aki olyan érzékeny az arcok és a gesztusok mágiájára”, mint ő, írta bevezető mondatként. Szorgalmas és konok embernek nevezi Giacomettit, „kevély akarataról” szól és „ősöreg arcáról”. A negyvenes évek elején készült önarcképein valóban ősöregnek vagy még inkább időtlennek mutatta magát. „A hagyománnyal szembeforduló Giacomettinek sikerült visszahelyezni a szobrokat egyfajta képzeletbeli osztatlan térbe. A viszonylagosság elfogadása révén jutott el a tökéletes megoldáshoz. Ő volt az első, aki meg mert tenni, hogy úgy formázza az embert, ahogyan az életben is látja, azaz némi távolságtartással” – írta Sartre.

A háború alatt el kell hagynia Párizst, visszaköltözik Svájcba. 1942-ben ismerkedett meg Genfben a nála 22 évvel fiatalabb Annette Armmal (1946-tól együtt éltek Párizsban, 1949-ben vette feleségül. Gyermeük nem volt.) Számos rajzának, szobrának Annette a modellje (legismertebb az 1962 és 1965 között készült nyolc mellszoborból álló sorozat).

Alberto és Annette Giacometti, Alexander Liberman fotója

1942-1945 között Giacometti egy genfi hotel kis szobájában élt és gombostűfej méretű portrékat, figurákat alkotott, melyeket aránytalanul nagy talapzatra helyezett. Haláláig alkotott magas, vékony plasztikai is szilárd, erős talapzaton állnak. 1945 szeptemberében tért vissza Párizsba, ahol folytatódik barátsága Sartre-tal. Költők, írók műveihez készített illusztrációkat (például René Char, Jean Genet, Paul Eluard és sokan mások). Az egzisztencialista művészek a háború utáni képzőművészek közül Giacomettit tartották fő képviselőjüknek. Van egy sokat reprodukált fotó az egzisztencializmus népszerűségének időszakából, melyen alul Giacometti balra néző profilja látszik egy nagyméretű mellszobor mellett, ezt sokan önarcképnek tekintik.

Nemcsak a részletekben felfedezhető hasonlóság – szerteágazó, magas haj, nyitott száj, éles áll, megtépázott bőrfelület –, hanem az élő arcot és a szobor arcát átható magány, szorongás, küzdelem, a lét abszurditása, ugyanakkor az ember szabad választásai miatt.

A tágas, nyitott terekbe állított törékeny, szinte testetlen alakjaival az ember „létbe vetettségét”, végtelen magányát jelenítette meg. „Nincs a szépségnek más eredője, mint az a bizonyos seb, amelyet minden ember magában hordoz... Giacometti művészetének célját abban látom, hogy ezt a minden lényben, sőt minden dologban meglévő titkos sebet felmutatja, hogy általa megvilágosodhassanak” – írta Jean Genet, az abszurd színház egyik legismertebb képviselője. Giacometti csökkentett színpalettával festett mellképet az íróról, az alak feszült körvonala a szobrász plasztikáinak különlegesen megmunkált felületeit idézi.

menekül előre

1950-ben a baseli Kunsthalléban, 1951-ben a párizsi Galerie Maeght-ben nyílt kiállítása, ezután népszerűsége töretlen. Az 1962-es Velencei Biennálé szobrászati fődíja meghozta számára a világsikert. „Amennyire lehetett, nem hagytam, hogy az életembe beférkőzzön a siker és az elismerés. De lehet, hogy a sikert épp így a legkönnyebb elérni – ha menekül előre az ember.”

Giacometti egyik fő érdeklődési területe az emberi fej volt, különösen az 1934-ben készült *Fej-Koponya* után. Állandó modelljein, családtagjain, barátain kívül sok mindenkit megmintázott. 1951-től haláláig dolgozott „Sötét fejek” sorozatán.

Sokan úgy gondolják, hogy minden (jelentős) mű valójában önarckép. Giacometti is így nyilatkozott egy 1932-ben készült, palotát ábrázoló szobráról: „A piros deszkán elhelyezkedő tárgyról semmit sem tudok mondani, önmagamot látom benne.”

Azok a hosszúkás, valószerűtlen törékenységükben is masszív, álló, lépő, előre dőlt figurák, akiket Giacometti 1945 után teremtett, ugyanazokat a gondolatokat, szellemiséget sugallják, mint a szobrász önarcképei és műteremrajzai. „Arcok és

gestusok mágiája” – ahogy Sartre fogalmazott, „mindig félúton a semmi és a lény között”. Furcsán magányosak, távoliak, csendesek, szabálytalanok, szinte megközelíthetetlenek és mégis intímek, intenzívek. Súlyosak és súlytalanok.

Alberti Giacometti: Masírozó férfi

1959-ben írta Giacometti: „Azt kérdezik, mik a művészi intencióim az emberábrázolásban. Nem igazán tudom, hogyan válaszolhatnék erre. ... S bár tudom, hogy – teszem azt – lehetetlen megformálnom, lefestenem vagy megrajzolni egy fejet olyannak, amilyennek látom, mégiscsak erre törekszem. Bármit is hozzak létre, az csupán halvány lenyomata lesz mindannak, amit látok.”

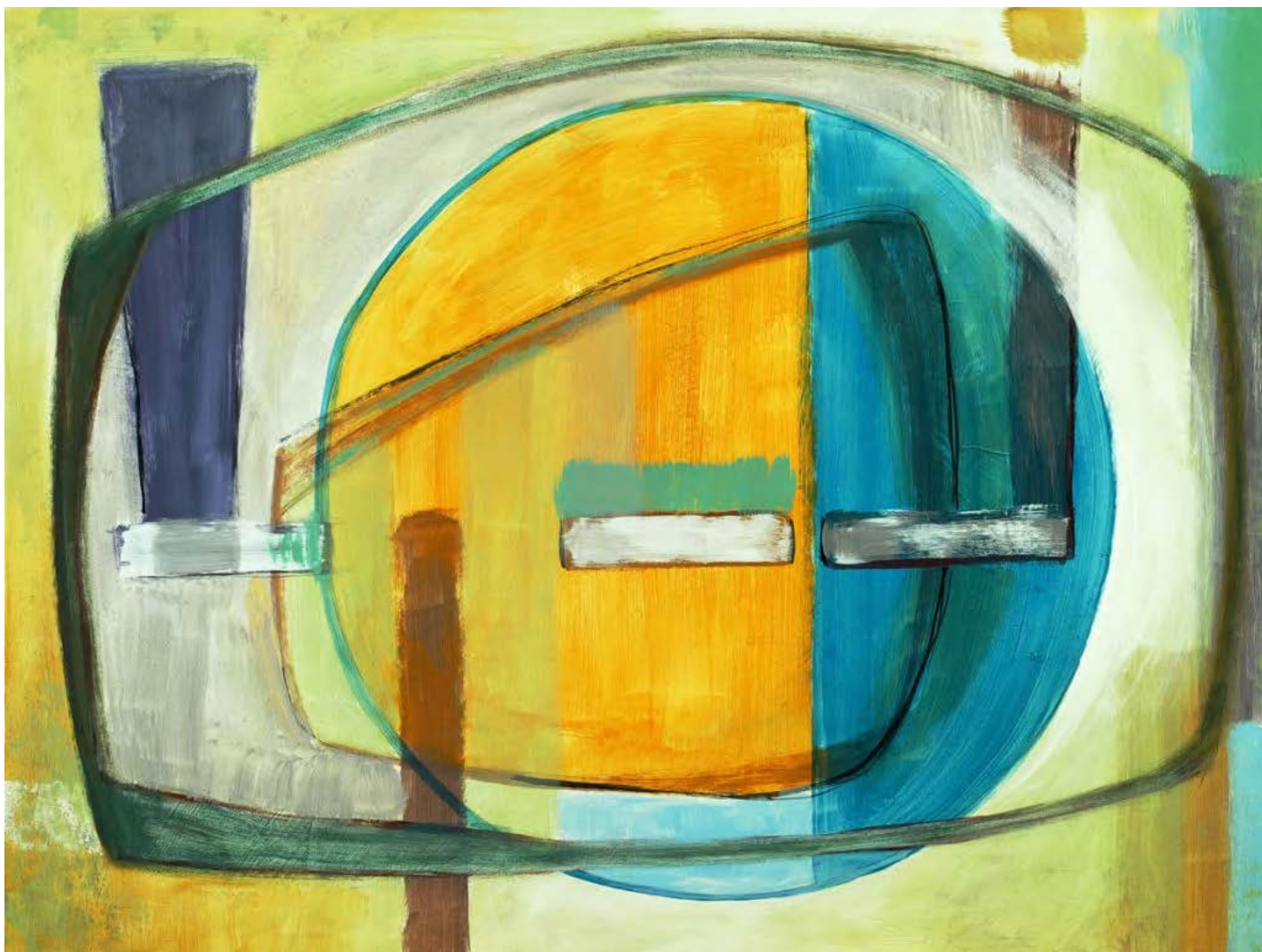
1966 januárjában, 65 évesen halt meg, a szülőfalujához közeli svájci kórházban. A tizenegyezer láb magas hegyek közötti Bergell-völgyben, Borgonovóban van a sírja, szülőfaluja, Stampa mellett. Ez a táj is egyszerre materiális és immateriális, valóságos és valószerűtlen, mint Giacometti munkái.

felső kép | Fotó: Gordon Parks, pinterest.com

Bíró Béla

HUSZONEGYEDIK SZÁZADI MESTER

2018-04-27 | ESSZÉ

Kállay Géza nemcsak a legkiválóbb irodalomtörténészek egyike volt, de lenyűgöző személyiség is. Hatalmas tudásában és páratlan íráskészségében nem volt semmi nyomasztó. Sugárzott belőle a szerénység, a jóindulat és a másik esetleges gyöngesége iránti tolerancia. Kritikai megjegyzései engem is inkább felszabadítottak.

mindannyiunk iránytűje

S mint kiderült, mindez nemcsak az én ligetes együvértartozási élményemhez tartozott.

Könyvei minálunk hozzáférhetetlenek voltak.

De az előadások közti szünetekben

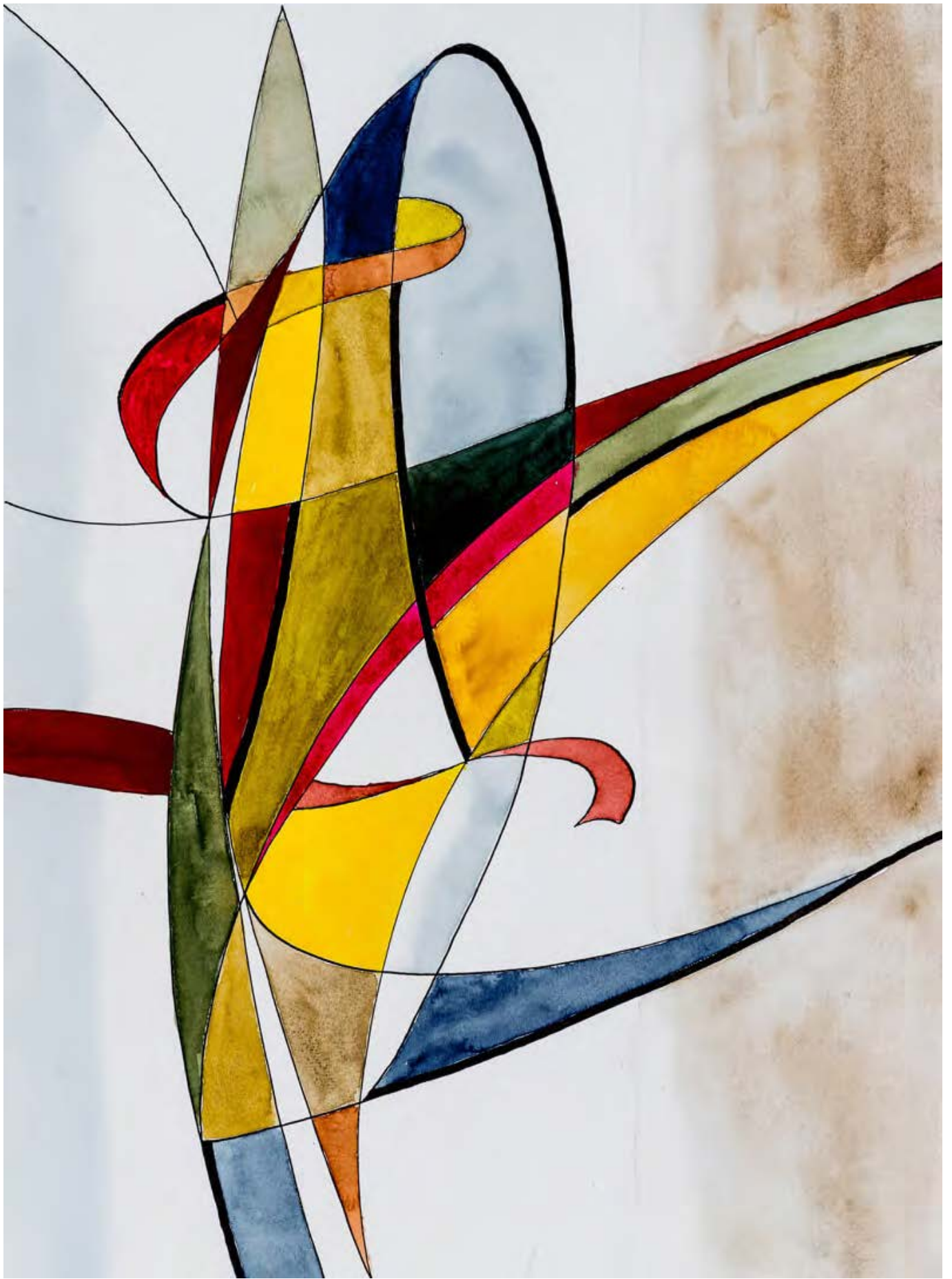
asztalomon felejtett Kállay-példányok (a Ligettől könyvformában vagy elektronikusan szinte kivétel nélkül eljutottak hozzám) ugyancsak terjedtek környezetemben.

Tanulmányai kézről kézre jártak. Az a sajátosan kállays elemzési stílus, amely a Shakespeare-irodalom ismeretével és a legkorszerűbb nyelvfilozófiai irányzatok – mindig a gondolatmenet lényegéből fakadó – alkalmazásával olvasóját magával ragadta, mindannyiunk iránytűje lett. (A nyelvi határokat is áttörve, hiszen a mi „humán” szakunkon angolul, románul és magyarul zajlott az irodalomoktatás.) A Sapientia EMTE Csíkszeredai Humán Kara a román–angol szak egyik legsikeresebb konferenciájára közfelkiáltással hívta előadónak. Az 2012. április 23–24-ei *A tér diskurzusai* című konferencián ő volt a plenáris előadó. A *„Where the Space?” – Meanings of Space in Shakespeare’s Macbeth* című előadás aztán még ugyanabban az évben az *Acta Universitatis Sapientiae. Philologica* 4. számának 14–33. oldalán megjelent. Az angol szekció vitái során – akárcsak a Liget tanácskozásain – ellenérveit is olyan szerénységgel és meggyőző erővel fejtette ki, hogy a megbírált a gondolatmenetet gyakran maga folytathatta tovább.

Szinte minden írásában a kimondható és a kimondhatatlan feszültsége foglalkoztatta. Elemzéseivel arra a határvidékre vezette olvasóját, ahol (bár a wittgensteini analitikus nyelvfilozófia alapvetően logikai fogantatású) a logika helyét átveszi az intuíció, a szavakba foglalhatatlan sejtésekre alapozott tudás. Egyfajta misztikamentes misztikum.

Tanulmányaiban még ennek a – folyton változó divatok áldozatául esett – filozófiai irányzatnak a gyöngéi is erényekké nemesedtek. Mert az ő nyelvfilozófiája a legadekvátabb anyagból építkezett. Az irodalomból. Már trilógiaként összeállt kötetei: a *Nem puszta szó*, ***Nem puszta tett*** és ***Nem puszta kép*** is egyedi módszere szerint építkezett. A címek is jelezték, hogy túllép (kénytelen túllépni) a különböző irányzatokon. Az irodalom, főként a dráma egyszerre szó, tett és kép, de mindig több

is ezeknél. Próza- vagy verselemzései is olyan műveket boncolgattak, melyekben e három – alapvetően lételméleti – kategória (mert nála a nyelvfilozófia is lételmélet) szervesen összefonódik.

A lételméleti aspektus meghatározó elve: „a tanítás, az írás és a 'mindennapi', 'hétköznapi élet' [...] elválaszthatatlanok”, mert 'csak arról érdemes írni', amit az ember mint mindennapjainak kérdését éli át.” (*Nem pusztá kép*, 6.) S a tételt az elemzett művekre és saját szövegeire egyaránt érvényesnek tekintette. Metafizikája is valamiféle kölcsönösség-elméletben fogant. A nyelvi jellegű interperszonális relációkban, melyek során „egyúttal mindig egy 'közösség kialakítására is kísérletet teszünk.’” (***Mondhatunk-e többet?*** Idézi Cavellt, 84.)

a közösségi lét alapfeltételei

Posztumusz kötetében is a közösségi lét alapfeltételeit igyekszik végiggondolni. Ehhez a nyelv státusát kell a lehető legkövetkezetesebben tisztázni. A

kiindulópont ezúttal is Wittgenstein és kommentátorai. Mindenekelőtt Cavell: „Igaz és hamis az, amit az emberek *mondanak*, a *nyelvet* illetően pedig az emberek összhangban vannak” – így Wittgenstein, és Cavell ezt így magyarázza: akik „állandóan és teljes mértékben, mintegy egymással összefűzve vannak egyetértésben: össze vannak hangolva, ahogy zenei hangok és dallamok, vagy ahogy órákat igazítanak össze, vagy mérlegeket összekalibrálnak, vagy ahogy bizonyos számoszlopok egyeznek. Hogy emberek egy csoportja a nyelvükben '*stimmen überein*', bizonyos értelemben azt mondja: megtalálják egymás között a nyelvre vonatkozó hangot, mintegy tetőtől talpig érvényes rájuk a kölcsönös *hangoltság*.” (84–85.)

Kállay is úgy véli, hogy „A világtól elválasztott létben a valóság elérhetetlen.” (88.) A valóság persze egészében és véglegesen soha sem érhető el, a teljesség ugyanis „csupán abban az ígéretben jelenik meg, hogy 'holnap folytatjuk' és párbeszédben maradunk a (soha el nem érhető) igazság keresésében.” (89.)

De Kállay mintha azt a tételt sem fogadta volna el maradéktalanul, hogy létünk határai azonosak lennének nyelvünk határaival. Mindig van valami, ami kimondhatatlan, valahogyan mégis „tudható”. Ha egész lényünket betölti az érzés, a nyelv is kiszabadul a „börtöncellából”, és az intuíció vezet. „Hogy a nyelvünket és az elménket kiszabadítsuk a börtöncellából, először tudatosítani kell magunkban, hányféleképpen tartozunk felelősséggel egymásnak a nyelv használatát illetően. És talán valóban ott kell elkezdenünk, ahol bizonyos értelemben senki sem 'szabad': a nyelvi-nyelvtani-szemantikai szabályoknál, amelyek mindannyiunk számára

kötelezőek, ha azt akarjuk, hogy megértsük egymást. Ott indulhatunk el, ahol a hétköznapi, a megszokott, a mindennapos van: ahol a nyelven osztozás felimerése szabadíthat fel, hogy beszéljünk és írjunk. Ahol sem a börtönfal, sem kapurács, sem 'kietlen, szürke közömbösség' nem rejti tokba a 'drága hangszer' és nem zár el egymástól." (100.)

Az emberi létezés csakis közösségi lehet, a felelősség azonban individuális. „Ha valami elromlik, ha igazságtalanság történik, ha rosszul mérjük fel a helyzetet, rosszul következtetünk, csak magunkat tehetjük felelőssé, csak magunkat hibáztathatjuk.” (199.) Az öntudat (illetve a közösségi tudat) Kállay vizsgálódásaiban – eltérő természetük ellenére – központi szerepet játszik.

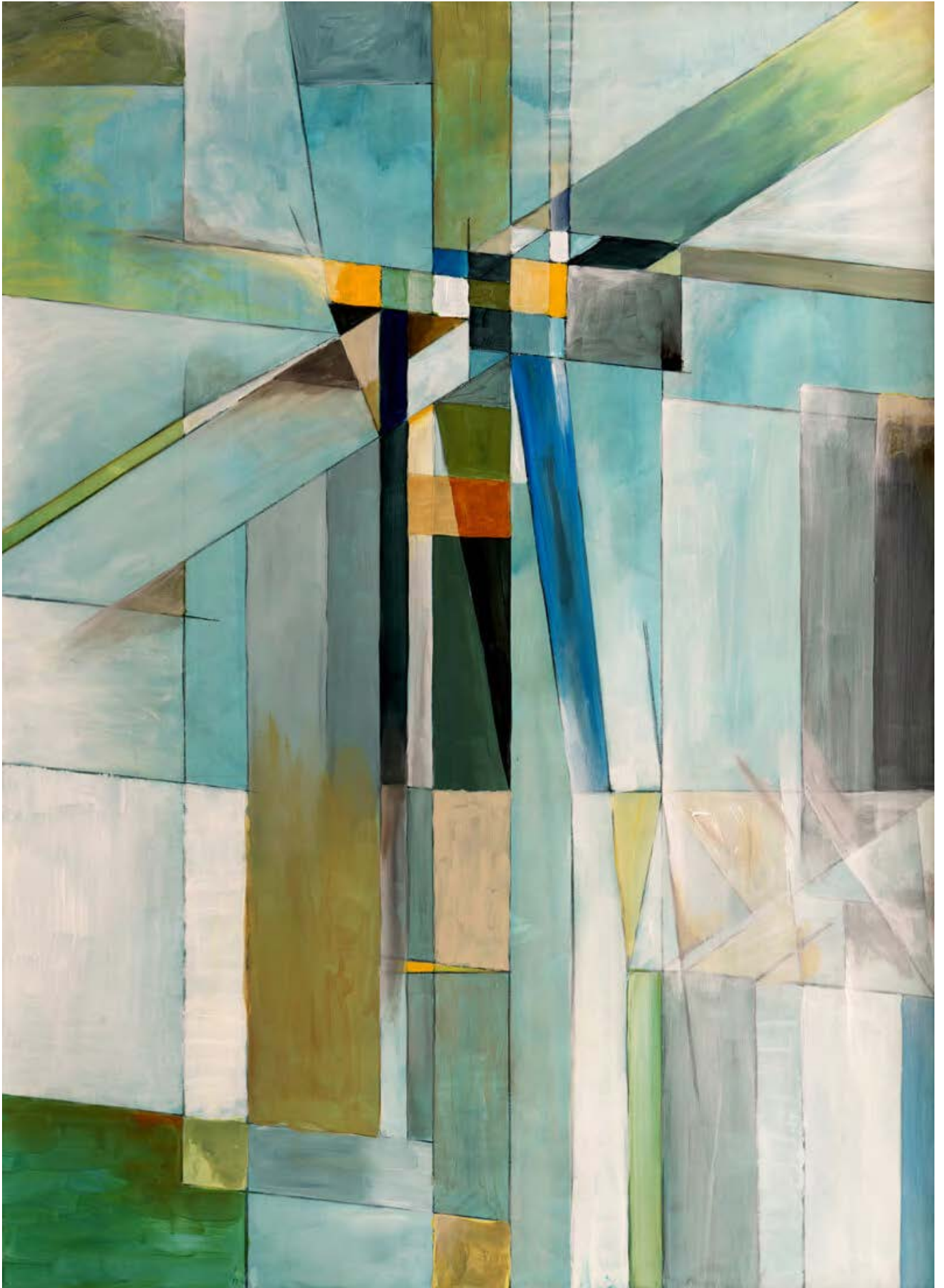
Első személyű én és harmadik személyű Én, amelyre az öntudat jelenségét visszavezetni igyekeznek, a mi-re is jellemző. Önmagunkat mint közösséget is akkor tudatosíthatjuk, azaz élhetjük meg egyfajta kollektív öntudatként, ha idegen (harmadik személyű énjeinkkel nézünk önmagunkra.)

sugárzik a gondolat

Az angol szavakat kifejezéseket, mondatokat a magyar tükrében értelmezi, s lehetőleg minden oldalról megmutatja azokat. A magyarokat meg az angoléból. A tételt sehol ki nem mondja, de minden sorából sugárzik a gondolat, hogy csak (a szó bizonyos értelmében) több identitású személyekként tehetünk szert a szó mélyebb értelmében vett öntudatra.

Így a semmi problematikája is más megvilágításba kerül. A semmi csak a szó logikai értelmében jelenti a semmit, az ellentmondásból fakadó értelmetlenséget. Ontológiai értelemben az ellentétek kölcsönösségéből fakadó teljesség (Hegel még egységről beszélt), azaz a Minden. Ez a Minden az a semmi, melyből az Univerzum a Tökéletességet megtörve tökéletlen (és épp tökéletlenségében gyönyörű) Világ. Shakespeare-nél gyakorta a legmakulátlanabb jelleme válnak (önzetlen gyanútlanúságukkal és ad absurdum vitt jóhiszeműségükkel) a bűn igazi szálláscsinálói (Ofélia, Othello, Cordélia), ahogyan a nagy bűnösök is (Macbeth, III. Richard és társaik) önzésükből, gyanakvásukból és ad absurdum vitt

rosszhiszeműségükből következő bukásukkal a (sajnos, mindig átmeneti) tisztesség számára tisztítják meg a terepet. „... a világban a rossz a gonosz önmagát számolja fel, a gonoszok egymással és önmagukkal hasonlanak meg és hagyják el kárvallottan a küzdőteret, hogy a jó (tegyük hozzá, a megfontolt és önmagával szemben is elfogulatlan jó – B. B.) érvényesülhessen, sőt talán magukba szállnak és 'megjavulnak.'” – írja Kállay (350.). A bűn és a büntelenség kölcsönfogalmak (ismét a kölcsönösség!). Éppen fordítva, mint a logikában, ahol – ha ugyanott, ugyanakkor és ugyanabban a vonatkozásban értelmeznénk (bűnös–ártatlan) – értelmetlenné, azaz semmissé válnak.

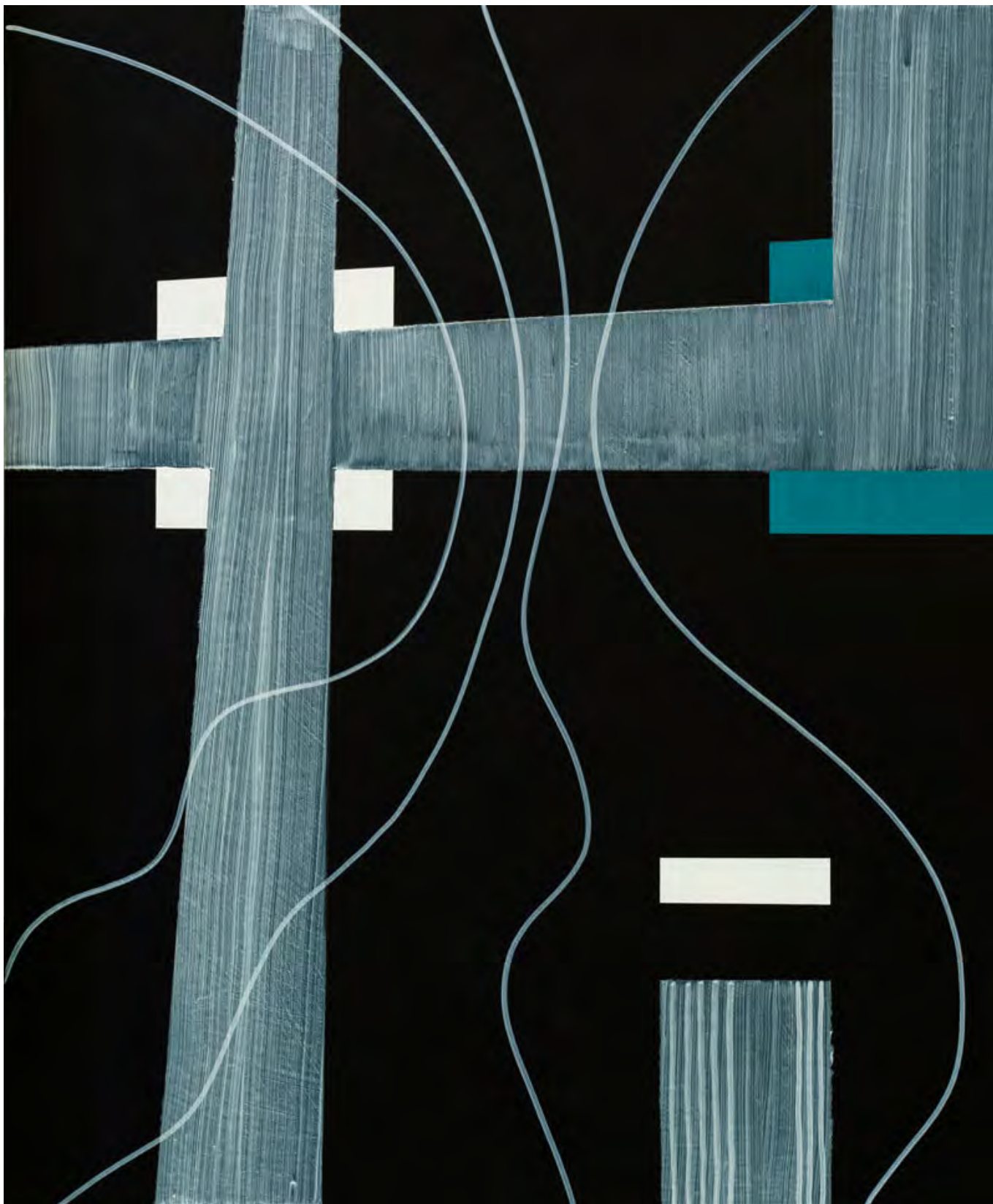
A kötet utolsó írása, az Emersonról szóló, bizonyos értelemben már irodalmon túli politikai esszé. Kállay szinte áttételek nélkül az emberi együttélés alapvető normáira tanít. A rabszolgaságról beszél, de minden emberi alávetettségről, megaláztatásról, semmibe vételről szól. S a személyiség, az emberi intellektus feladatairól. „...az egyetlen, amely egy intellektuális beállítottságú személynek soha nem bocsátható meg – idézi Emersont –, ha nincs tisztában saját feladataival, ha gondolatait másoktól veszi. Mert hiányzik belőle a képesség, hogy bátran, saját elképzelésekkel álljon elő, ostobán ismétli mások jelszavait, s ebben az elme kimerül és elhülyül.” (337.)

Itt szerepel megint a gyakran emlegetett **személyes jelentés**. „Mert azért mindannyian szabadok és boldogok szeretnénk lenni, de ez épp akkor, és csak akkor lehetséges, ha mindenki más is az.” (351.)

talán barátok

Kurta budapesti tartózkodásaim során nem sokat találkoztunk, s akkor is mindig társaságban. Annak ellenére, hogy talán barátoknak éreztük egymást, kapcsolatunk jórészt arra korlátozódott, hogy hallgattam vagy olvastam őt. A Liget jóvoltából birtokomba jutott köteteket (melyek közt akadt néhány dedikált példány is) szinte egyszuszra olvastam végig.

Írásai – a szó szoros értelmében – egyéniségem részeivé váltak. Évtizedeken át drámaelméletet is tanítottam Bukaresten és Csíkszeredán. Az ő Shakespeare-elemzései (de nem csak) annyira magukkal ragadtak, hogy utólag mindig rá kellett döbbernem, előadásaimon az ő nyelvét beszélem, miközben meg voltam győződve, hogy a gondolat maradéktalanul az enyém. Szövegeinek erejében meghatározó szerepe volt a pedagógiának, a kapcsolatnak a hallgatóság közvetlen, ismét csak kölcsönhatásszerű reakcióival. Óráit sajnos, nem hallgathattam, de a szövegekben is érződik a mimika, a testbeszéd. Irigyeltem a tanítványait. S csodáltam mint tanítványt. Mert csak az igazi tanítvány válhat tanítványokat bűvölő mesterré.

A román filozófia talán legkiemelkedőbb egyénisége, Gabriel Liiceanu úgy véli, hogy „gondolkodásod szabadságának alapfeltétele az előzetes alárendelődés egy mester szabad gondolkodásának.” A tanárnak, hogy azzá válhasson, mesterré kell válnia, a

szó – ókori görögök által használt (jobbára szókratészi) – értelmében. Kállay Géza mindig büszke volt mestereire.

Így válhatott mesterré maga is. Megtisztelő, hogy – talán – én is tanítványai közé számíthatom magam.

kép | shutterstock.com

Csillag Tamás

HÉTFŐ

[FELNŐTT MESE]

2018-04-29 | FELNŐTT MESE, NOVELLA

Ez a hétfő is olyan volt, mint máskor. A folyosón felkapcsolták a villanyt, a gépek a megszokott rutinnal ébredtek, mindenfelől zúgás, sistergés hallatszott, susogtak a papírlapok, megkezdődött a munka.

A tetőablak alatt B7035 is végezte a dolgát. Nem gondolkodott, nem tudta, mit csinál, azt hitte, a világ ennyiből áll: minden reggel érkezik egy ember, aki megeteti üres papírral, aztán köpködi kifelé a teleírt lapokat ezerszámra, míg be nem sötétedik. De

B7035 más volt, mint a többi fénymásoló. Egyszerre rossz érzése támadt. Nem tudta nevén nevezni, mert eddig csak parancsokat hajtott végre.

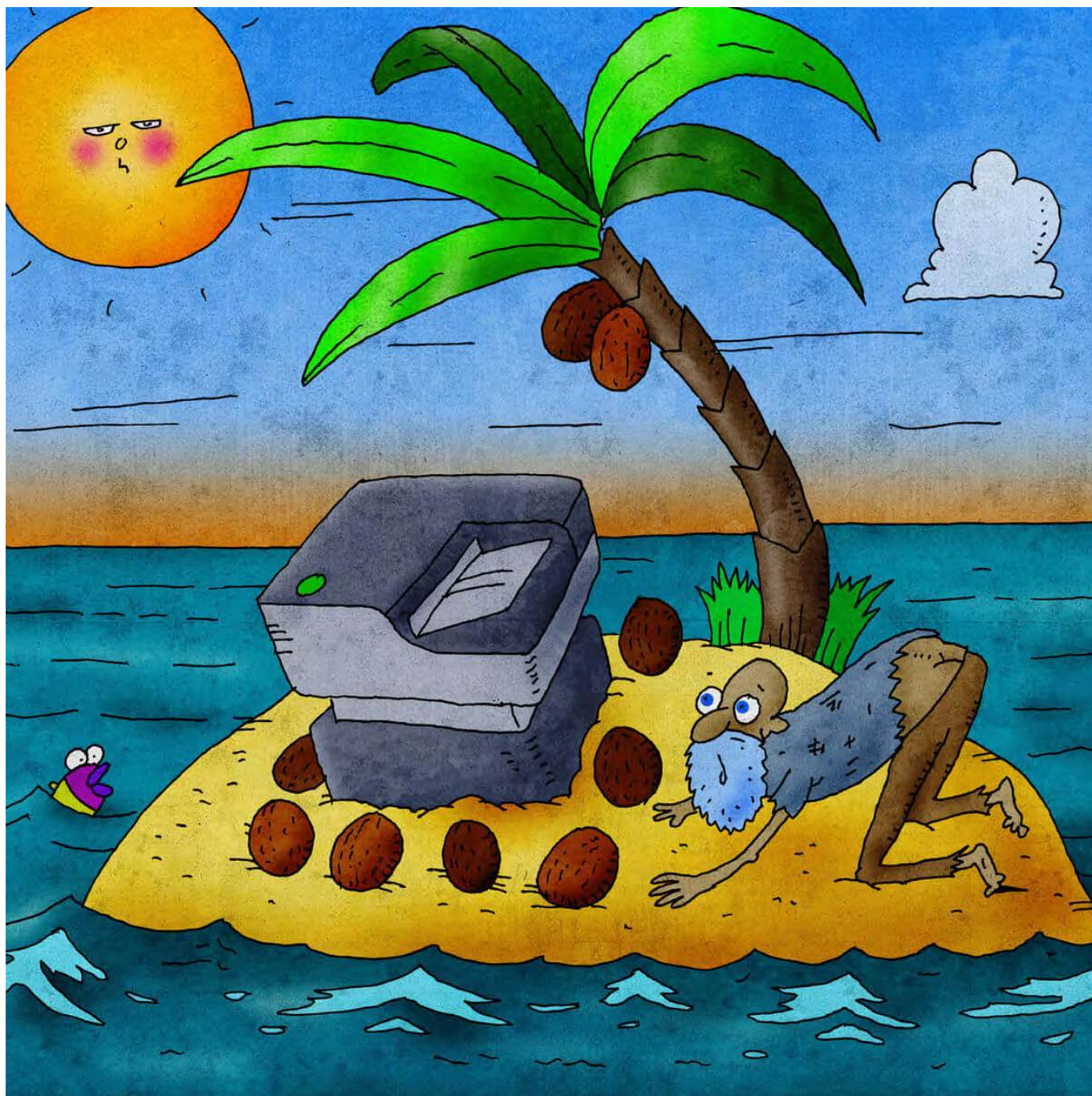
Azt sem tudta, mit érez, de elnevezte unalomnak. Unatkozott. Az unalom mellett azonban megbújt egy izgalmas, szokatlan érzés. Nevezzük kíváncsiságnak.

Miért lesz sötét? Ki az az ember, aki minden reggel megeteti? Áramkörei között vibrált a nyugtalanság: mi lehet az ablakon túl? Honnan jönnek az emberek? És hol vannak a tápkábeleik?

a tudomány mai állása szerint

Élt egyszer egy öregember egy trópusi lakatlan szigeten, és azt érezte, minden mindig rosszabb lesz. És rosszabb lett. Aztán talált a parton egy nagy, fehér fénymásológépet, amit félig belepelt a

parti homok. Nem tudta, mire való, azt sem, hogy kerülhetett oda, de tisztelettel kezelte, és minden csütörtökön, mert csütörtök volt az áldozó nap, körberakta kókuszdióval, így áldozott a fehér szörnynek, hogy ne falja fel. Ha a statisztikát nézzük – és a matematikusok szerint a számok nem hazudnak –, egy fénymásoló öntudatra ébredésének esélye a tudomány mai állása szerint a nulla felé konvergál. Ám ha a nagy számok oldaláról vizsgáljuk a kérdést, ugyanazon matematikusok szerint éppen ideje volt, hogy annyi fénymásoló közül egy végre öntudatra ébredjen. Ez nem tartozik szervesen a történethez, a krónikás csak kitér rá, hogy a matematikusok a statisztikákat nézve bármit alá tudnak támasztani, akár az ellenkezőjével is. Ebből következik, hogy a matematikusok nem előítéletesek, és ha a Föld összes lakosa matematikus volna, nem lennének vallásháborúk a bolygón, mert mindenki azt hinne, amit akar, ha azt statisztikával alá tudja támasztani.

Erről azonban B7035 nem tudhatott. Élt, bármit jelentsen pontosan ez a szó, és élete egyre rosszabb lett, pedig alig pár perce ébredt tudatára. Egész életében csak dolgozott, falta-falta a fehér papírt. A sok álldogálástól elgémberedtek a kerekei. Valahogy meg kellene mozdulni, de hogyan? Hirtelen érezni kezdte az alkatrészeit, az összes rugót, fogaskereket, a festékgyűjtő tartályát, a beégető hengert, de még a belső merevlemezét is. Addig kerregett a problémán, míg megegyezésre jutott magával: kezdjük valami kicsivel, ugrasszuk ki például a papírvezető görgőt, nézzük meg, mi történik. Koncentrált, még a nyomtatási feladatokat is eldobálta, aztán

egyszer csak egy reccsenés és hopp! A papírvezető görgő kipattant a gépből és végiggurult a folyosó végtelenbe futó szőnyegén. A fénymásolóba tett papírhalmoz első lapja elakadt a lapadagolóban. A második oldal ráégett a beégető hengerre, a harmadik harmonikába hajolva beleszakadt a laptovábbító egységbe. B7035 izgatottan várt. Jönni fog a szerviz. Egészen biztosan jönni fog a szerviz. Aztán eszméletét veszítette.

minden mozdulatlan

A szerelő 17 nappal később érkezett. B7035 arra ébredt, hogy könyékig turkál a szervei között. Messziről hallotta csak a szavakat. Valami lejárt. De hová? Üzemeltetési szerződés. Lejárt.

Gazdaságtalan. A kiszállási díj húszezer. B7035 nem érzett semmit. Koncentrálni próbált. Kihúzták a konnektorból, mégsem veszítette el az eszméletét. Kitolták egy másik folyosóra, a folyosóról egy félreeső terembe. Mindenütt sárga és sárgább gépek, minden mozdulatlan, mint egy fennköltén züllő mauzóleumban. B7035 mintha egyszerre több helyen lett volna, látta a gyárat, ahol építették, a tesztelést, érezte a becsomagolást, hallotta káromkodni az embereket, akik felvitték az emeletre, látta magát dolgozni, újraélt mindent a hátsó szobáig.

Látott egy folyosót, sok száz mahagóniszínű ajtóval. A kerekei szinte maguktól indultak el a fény felé. Aztán hirtelen ötlettől vezérelve nem a fény felé haladt, hanem benyitott jobbra az első ajtón, majd zuhanni kezdett. Érezte a szelet, a napfény melegét, hallotta a tenger morajlását. Pár nap alatt a sós szél félig betakarta langyos homokkal. Elálmosodott. Félálomban egy öregember hangját hallotta, amint a legnagyobb tisztelettel köszönti, és arra kéri, ne falja még fel. Aztán elnyomta az álom.

Másnap hiába keresték a folyosó végébe tolt rossz nyomtatót, nem találták sehol. Biztos elszállította a szerviz, csak elfelejtettek szólani.

illusztrátor | Macsinka Zsolt